

UCHWAŁA NR VI/43/8/2022
SEJMIKU WOJEWÓDZTWA ŚLĄSKIEGO

z dnia 25 kwietnia 2022 r.

**w sprawie przyjęcia Sprawozdania z realizacji Wojewódzkiego Programu Opieki nad Zabytkami
w województwie śląskim na lata 2018-2021 za lata 2020-2021**

Na podstawie art. 14 ust. 1 pkt 3 i art. 18 pkt 20 ustawy z dnia 5 czerwca 1998 roku o samorządzie województwa (tekst jednolity Dz. U. z 2022 roku, poz. 547 z późn. zm.) oraz art. 87 ust. 5 ustawy z dnia 23 lipca 2003 roku o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2021 roku, poz. 710 z późn. zm.), po uzyskaniu pozytywnej opinii Śląskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Katowicach

Sejmik Województwa Śląskiego
uchwała:

§ 1. Przyjmuje się *Sprawozdanie z realizacji Wojewódzkiego Programu Opieki nad Zabytkami w województwie śląskim na lata 2018-2021 za lata 2020-2021*, stanowiące załącznik do niniejszej uchwały.

§ 2. Wykonanie uchwały powierza się Zarządowi Województwa Śląskiego.

§ 3. Uchwała wchodzi w życie po upływie 14 dni od dnia ogłoszenia w Dzienniku Urzędowym Województwa Śląskiego.

Przewodniczący Sejmiku
Województwa Śląskiego

Jan Kawulok

ZARZĄD WOJEWÓDZTWA ŚLĄSKIEGO

SPRAWOZDANIE Z REALIZACJI WOJEWÓDZKIEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI W WOJEWÓDZTWIE ŚLĄSKIM NA LATA 2018–2021

ZA LATA 2020–2021

SPIS TREŚCI

I. Informacje wstępne	s. 4
II. Ocena realizacji programu	s. 5
II.1 Ewidencje zabytków	s. 5
II.1.1. Gminna ewidencja zabytków	s. 5
II.1.2 Wojewódzka ewidencja zabytków	s. 6
II.2 Ochrona zabytków	s. 6
II.2.1. Ochrona przez wpis do rejestru zabytków	s. 6
II.2.2. Ochrona przez uznanie za pomnik historii	s. 7
II.2.3. Ochrona przez ustanowienie parku kulturowego	s. 8
II.2.4. Ustalenie ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego lub decyzji o warunkach zabudowy	s. 9
II.2.5. Ochrona walorów historycznych i kulturowych na podstawie ustawy o ochronie przyrody	s. 10
II.3. Badania w zakresie zasobów zabytkowych województwa i ich konserwacji	s. 12
II.3.1. Działalność badawcza	s. 12
II.3.2. Wymiana doświadczeń i upowszechnianie wyników badań w dziedzinie konserwacji i rewaloryzacji zabytków	s. 13
II.4. Zarządzanie zabytkami	s. 14
II.4.1. Otwarte konkursy ofert na realizację zadań publicznych województwa śląskiego mających na celu opiekę nad zabytkami i dziedzictwem kulturowym	s. 14
II.4.2. Budżet Obywatelski Województwa Śląskiego (BO)	s. 19
II.4.3. Zarządzanie zabytkami w jednostkach samorządu terytorialnego	s. 20
II.4.4. Marketing dziedzictwa kulturowego i zabytków – promocja z wykorzystaniem zabytków	s. 22
II.5. Rewaloryzacja i adaptacja zabytków	s. 25
II.5.1. Prace konserwatorskie i adaptacyjne przy zabytkach	s. 25
II.5.2. Finansowanie opieki nad zabytkami	s. 26
II.6. Upowszechnianie wiedzy o zabytkach	s. 34
II.6.1. Wzmocnienie edukacji o dziedzictwie kulturowym	s. 34
II.6.2 Popularyzacja zabytków i wiedzy o zabytkach	s. 35
II.7. Aktywizacja społeczności lokalnej na rzecz opieki nad zabytkami	s. 36
II.7.1. Organizacje pozarządowe (NGO) działające w sferze opieki nad zabytkami	s. 36
II.7.2. Społeczni opiekunowie zabytków	s. 37
II.7.3. Wspieranie działań na rzecz poznania dziedzictwa kulturowego regionu	s. 37
III. Aneks: Zadania gmin i powiatów z zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami	s. 42

I. INFORMACJE WSTĘPNE

Wojewódzki Program Opieki nad Zabytkami w Województwie Śląskim na lata 2018–2021, zwany dalej programem, przyjęty został uchwałą nr V/50/14/2018 Sejmiku Województwa Śląskiego z 19 marca 2018 r. w sprawie przyjęcia *Wojewódzkiego Programu Opieki nad Zabytkami w Województwie Śląskim na lata 2018–2021*.

Obowiązek prowadzenia kontroli stanu realizacji programu wynika z art. 87 ust. 5 i 6 ustawy z 23 lipca 2003 roku o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (tekst jednolity Dz.U. 2021, poz. 710 z późniejszymi zmianami) zwanej dalej ustawą. Zgodnie z cytowaną ustawą Zarząd Województwa Śląskiego ma obowiązek sporządzić sprawozdanie ze stanu realizacji wojewódzkiego programu opieki nad zabytkami i przedstawić je Sejmikowi Województwa Śląskiego w cyklu dwuletnim. Każdorazowo sprawozdanie to powinno być przekazywane Generalnemu Konserwatorowi Zabytków i Śląskiemu Wojewódzkiemu Konserwatorowi Zabytków w celu jego wykorzystania przy opracowywaniu, aktualizacji i realizacji krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.

Zgodnie z zapisami programu monitoring prowadzony jest przez Instytut Myśli Polskiej im. Wojciecha Korfańtego (wcześniej Regionalny Instytut Kultury w Katowicach) Dział Centrum Dziedzictwa Kulturowego. Dane do monitoringu uzyskiwane są z następujących źródeł:

- bezpośrednio z gmin i powiatów (na ankiety wysłane w 2021 roku do 148 gmin odpowiedziało 125 gmin, na 19 miast na prawie powiatu odpowiedziało 19 miast i na 17 powiatów ziemskich odpowiedziało 16 jednostek);
- ze stron internetowych województwa, powiatów, gmin i innych;
- z urzędów (Urząd Marszałkowski Województwa Śląskiego, Wojewódzki Urząd Ochrony Zabytków w Katowicach i inne);
- z uczelni, parafii, organizacji pozarządowych.

Wdrażanie programu odbywa się przy pomocy właścicieli przedsiębiorstw prywatnych, organizacji pozarządowych, jednostek samorządowych i instytucji, dla których opieka nad zabytkami jest działalnością statutową. Program jest realizowany w środowisku kształtowanym przez ustalenia i wytyczne rządowych oraz regionalnych dokumentów strategicznych i planistycznych, sektorowych programów operacyjnych oraz Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Śląskiego na lata 2014–2021 rzutujących na rodzaj stosowanych narzędzi, źródeł finansowania, a także dobór partnerów uczestniczących w realizacji programu.

II. OCENA REALIZACJI PROGRAMU

OCENA REALIZACJI CELU STRATEGICZNEGO

Kształtowanie kulturowego obrazu województwa

REALIZACJA CELU OPERACYJNEGO

Ustalenie potencjału zasobów zabytkowych województwa

II.1. EWIDENCJE ZABYTEKÓW

Podstawowym narzędziem katalogującym zabytki z terenu województwa śląskiego są gminne i wojewódzka ewidencje zabytków. Obowiązek tworzenia takich ewidencji nakłada na wójtów, burmistrzów, prezydentów miast oraz wojewódzkich konserwatorów zabytków art. 22 ustawy. Ewidencje zabytków są dokumentami otwartymi, na bieżąco korygowanymi i uzupełnianymi na podstawie wyników ciągłego procesu badawczego i weryfikującego stan zabytków na terenie województwa. Zabytki odpowiednio do swojej wartości (lokalnej, regionalnej, krajowej, międzynarodowej) obejmowane są odpowiednią formą ochrony wynikającą z przepisów ustawy.

II.1.1. Gminna ewidencja zabytków (GEZ)

Gminną ewidencję zabytków w postaci zbioru kart adresowych zabytków nieruchomości z terenu gminy prowadzi wójt, burmistrz, prezydent miasta (art. 22 ust. 4 ustawy). Zgodnie z art. 22 ust. 5 ustawy w gminnej ewidencji zabytków powinny być ujęte:

- zabytki nieruchome wpisane do rejestru zabytków,
- inne zabytki nieruchome znajdujące się w wojewódzkiej ewidencji zabytków,
- inne zabytki nieruchome wyznaczone przez wójta (burmistrza, prezydenta miasta) w porozumieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków.

Włączenie zabytku do ewidencji nie jest formą ochrony, jednakże zasady ochrony tych obiektów określa się w planach zagospodarowania przestrzennego, a w przypadku ich braku w decyzjach o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego – art. 54 2b i decyzjach o warunkach zabudowy – art 54 2b w związku z art. 64 ust 1, ustawy z dnia 27 marca 2003 roku o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (tekst jednolity Dz. U. 2021, poz. 741 z późniejszymi zmianami). Dodatkowo w stosunku do obiektów budowlanych oraz obszarów niewpisanych do rejestru zabytków, a ujętych w gminnej ewidencji zabytków pozwolenie na budowę lub rozbiórkę obiektu budowlanego wydaje właściwy organ w uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków zgodnie z art. 39 ust. 3 ustawy z 7 lipca 1994 roku Prawo budowlane (tekst jednolity Dz.U. 2021, poz. 2351).

Na 167 gmin i miast na prawach powiatu, na ankietę odpowiedziały 144 jednostki. Analiza ankiet wskazuje, że w stosunku do roku 2019 zwiększyła się liczba gmin posiadających gminną ewidencję zabytków a zmniejszyła się liczba gmin opracowujących ten dokument oraz nie posiadających GEZ.

Zestawienie 1. Liczba gmin i miast na prawach powiatu posiadających gminną ewidencję zabytków w latach 2015, 2017, 2019, 2021¹

Liczba gmin i miast na prawach powiatu	2015	2017	2019	2021
posiadających gminną ewidencję zabytków	92	101	103	119
opracowujących gminną ewidencję zabytków	23	25	21	22
nie posiadających gminnej ewidencji zabytków	14	15	8	3
Brak danych	38	26	35	23
Ogólna liczba gmin i miast na prawach powiatu – 167				

¹ Dane uzyskane na podstawie ankiet.

Powiaty ziemskie

Powiaty ziemskie, zgodnie z ustawą nie są zobligowane do tworzenia powiatowych ewidencji zabytków, jednak mogą posiadać spisy zabytków położonych na terenie powiatu włączonych do gminnych ewidencji zabytków. W roku 2015 i 2017 takie spisy posiadało 7 powiatów w 2019 roku 8 powiatów zadeklarowało posiadanie spisu zabytków. W roku 2021 ich liczba się nie zmieniła.

W 2019 roku 5 powiatów deklarowało posiadanie aktualnego Powiatowego Programu Opieki nad Zabytkami. W 2021 roku Powiatowy Program Opieki nad Zabytkami posiadają 2 powiaty, 1 jest w trakcie opracowania.

II.1.2. Wojewódzka ewidencja zabytków

Wojewódzka ewidencja zabytków to zgodnie z art. 22 ustawy zbiór kart ewidencyjnych zabytków znajdujących się na terenie województwa. Liczba kart ewidencyjnych zabytków nieruchomości i ruchomych w archiwum Śląskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Katowicach stale rośnie. Na koniec 2009 było ich 4259, na koniec 2013 już 6106. W roku 2015 roku w Wojewódzkim Urzędzie Ochrony Zabytków znajdowało się już 6971, a na koniec 2017 r – 7210. W końcu kolejnego okresu sprawozdawczego w 2019 roku kart było już 7340. w stosunku do ostatniego dwuletniego okresu sprawozdawczego zauważalny jest znaczny wzrost wykonanych kart ewidencyjnych.

Zestawienie 2. Liczba kart ewidencyjnych zabytków wykonanych na zlecenie Śląskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Katowicach²

Liczba kart ewidencyjnych	2009 liczba bazowa	2010– 2013	2014– 2015	2016– 2017	2018– 2019	2020	2021	Razem 2020– 2021
dla zabytków nieruchomych	4 269	383	357	9	20	569	837	1 406
dla zabytków ruchomych		1 454	508	230	110	3	20	23
Razem		1 837	865	239	130	572	857	1 429
Ogólna liczba kart		6 106	6 971	7 210	7 340	7 912	8 769	-

II.2. OCHRONA ZABYTEKÓW

Zgodnie z ustawą (art.7) w Polsce istnieją cztery formy ochrony zabytków nieruchomości. Są to:

- wpis do rejestru zabytków;
- uznanie za pomnik historii;
- utworzenie parku kulturowego;
- ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

W określonych przypadkach ochrona obiektów o wartościach kulturowych uwzględniona jest jeszcze w przepisach ustawy o ochronie przyrody.

II.2.1. Ochrona przez wpis do rejestru zabytków

Zabytki nieruchome mogą być wpisane do rejestru zabytków oznaczonego symbolem A – zabytki nieruchome lub symbolem C – zabytki archeologiczne. (Do rejestru oznaczonego symbolem B wpisywane są zabytki ruchome. Zgodnie z ustawą zabytki ruchome nie są objęte programem opieki nad zabytkami.) Wojewódzki konserwator zabytków wpisuje zabytek do odpowiedniego rejestru, wydając decyzję na podstawie przepisów ustawy.

² Dane uzyskane od Śląskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków (dalej: ŚWKZ).

Na terenie województwa śląskiego na koniec 2021 roku na podstawie 2429 decyzji Śląskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków do rejestru zabytków nieruchomych wpisanych było 4089 obiektów. W latach 2020–2021 Śląski Wojewódzki Konserwator Zabytków wydał 113 decyzji o wpisie zabytku do rejestru, w tym 93 decyzje dotyczyły wpisu do rejestru zabytków nieruchomych, 19 wpisu do rejestru zabytków ruchomych i 1 wpisu do rejestru zabytków archeologicznych. W tym samym czasie z rejestru skreślono 17 zabytków, które utraciły wartość zabytkową. Oznacza to, że na terenie województwa wolno, ale sukcesywnie rośnie liczba zabytków chronionych przez wpis do rejestru zabytków.

Zestawienie 3. Liczba zabytków nieruchomych i ruchomych wpisanych i skreślonych z rejestru w latach 2013–2021 w województwie śląskim³

Liczba	łącznie na koniec 2013 r.	2014–2017	2018–2019	2020–2021	łącznie na koniec 2021 r.
zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków	3745	98	47	199	4089
zabytków ruchomych wpisanych do rejestru zabytków	1349	264	288	70	1971
obiektów skreślonych z rejestru zabytków	38	11	2	17	68

Zestawienie 4. Liczba decyzji o wpisanu i skreśleniu zabytków nieruchomych i ruchomych z rejestru zabytków w latach 2013–2021 w województwie śląskim⁴

Liczba wydanych decyzji	łącznie na koniec 2013 r.	2014–2017	2018–2019	2020–2021	łącznie na koniec 2021 r.
o wpisie zabytku nieruchomego do rejestru zabytków	2253	37	46	93	2429
o wpisie zabytku ruchomego do rejestru zabytków	183	79	56	19	340
o wpisie zabytku archeologicznego do rejestru zabytków	240	0	1	1	242

II.2.2. Ochrona przez uznanie za pomnik historii

Na podstawie art. 15 ustawy Prezydent Rzeczypospolitej Polskiej, na wniosek ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, w drodze rozporządzenia, może uznać za pomnik historii zabytek nieruchomy wpisany do rejestru lub park kulturowy o szczególnej wartości dla kultury.

W latach 2020–2021 w województwie śląskim za pomnik historii zostały uznane 2 kolejne obiekty. Obecnie na terenie województwa śląskiego znajduje się 7 pomników historii. Są to:

- **Częstochowa Jasna Góra, zespół klasztoru oo. paulinów** (Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej z 8 września 1994 roku, Monitor Polski 1994, nr 50, poz. 413),
- **Tarnowskie Góry, podziemia zabytkowej Kopalni Rud Srebrnośnych oraz Sztolni Czarnego Pstrąga** (Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej z 14 kwietnia 2004 roku, Dz.U. nr 102, poz. 1062),
- **Katowice, osiedle robotnicze Nikiszowiec** (Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej z 14 stycznia 2011 roku, Dz.U. 2011, nr 20, poz. 101),

³ Dane uzyskane od ŚWKZ.

⁴ Dane uzyskane od ŚWKZ.

- **Gliwice – radiostacja** (Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej z 15 marca 2017 roku (Dz.U. 2017, poz. 654).
- **Katowice, Gmach Województwa i Sejmu Śląskiego oraz zespół katedralny** (Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej z 22 października 2012 roku, Dz.U. 2012, poz. 1243, rozszerzone o zespół katedralny Rozporządzeniem Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej z 23 listopada 2017 roku, Dz.U. 2017, poz. 2252).
- **Zabrze, zespół zabytkowych kopalni węgla kamiennego** (Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 14 lipca 2020, Dz.U. 2020 poz. 1288),
- **Pszczyna, zespół zamkowo-parkowy** (Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 19 kwietnia 2021, Dz.U. 2021 poz. 769).

II.2.3. Ochrona przez ustanowienie parku kulturowego

Na podstawie art. 16 ustawy Rada Gminy, po zasięgnięciu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków, na podstawie uchwały, może utworzyć park kulturowy w celu ochrony krajobrazu kulturowego oraz zachowania wyróżniających się krajobrazowo terenów z zabytkami nieruchomymi charakterystycznymi dla miejscowej tradycji budowlanej i osadniczej. Uchwała określa nazwę parku kulturowego, jego granice, sposób ochrony, a także zakazy i ograniczenia obowiązujące na jego terenie. Kolejnym krokiem jest sporządzenie przez wójta (burmistrza, prezydenta miasta), w uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków, planu ochrony parku kulturowego, który następnie jest zatwierdzany przez radę gminy. Dla obszarów, na których utworzono park kulturowy, sporządza się obowiązkowo miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego.

Ochrona krajobrazu kulturowego przez utworzenie parku kulturowego to forma ochrony wciąż bardzo mało wykorzystywana. Na koniec 2021 roku, na terenie województwa śląskiego znajdowały się 4 parki kulturowe⁵. Są to:

- Park kulturowy **Cmentarz żydowski** w Żorach – uchwała nr 267/XXII/2004 Rady Miasta Żory z 24 czerwca 2004 roku w sprawie utworzenia parku kulturowego (Dz. Urz. Woj. Śląskiego nr 87 poz. 2498). Plan ochrony dla parku kulturowego **Cmentarz żydowski** w Żorach został przyjęty Uchwałą Nr 268/XXII/04 Rady Miasta Żory z dnia 24.06.2004r. w sprawie zatwierdzenia planu ochrony parku kulturowego. Dla parku sporządzono plan miejscowy przyjęty Uchwałą nr 244/XIX/16 Rady Miasta Żory z dnia 2 czerwca 2016 r. w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego miasta Żory (Dz. U. Woj. Śl. z dnia 9 czerwca 2016 r. poz. 3247).
- Park kulturowy **Hałda Poptuczkowa** w Tarnowskich Górach – uchwała nr LXVIII/597/2006 Rady Miejskiej w Tarnowskich Górach z 25 października 2006 roku w sprawie utworzenia Parku Kulturowego **Hałda Poptuczkowa** zlokalizowanego w Tarnowskich Górach w rejonie ulic Długiej i Małej (Dz. Urz. Woj. Śląskiego nr 144 poz. 4184). Dla parku kulturowego przyjęto Plan Ochrony uchwałą Nr XIX/196/2007 Rady Miejskiej w Tarnowskich Górach z dnia 19 grudnia 2007r. w sprawie planu ochrony Parku Kulturowego pn. **Hałda Poptuczkowa** zlokalizowanego w Tarnowskich Górach w rejonie ulic Małej i Długiej.
- **Park Kulturowy dla Obszaru Staromiejskiego** w Bieruniu Starym – uchwała nr III/6/2016 Rady Miejskiej w Bieruniu z dnia 31 marca 2016 r. w sprawie utworzenia Zespołu parków kulturowych pod nazwami **Park Kulturowy dla Obszaru Staromiejskiego** i **Park Kulturowy dla Obszaru Grobli** (Dz.U. Woj. Śl. z 18 kwietnia 2016 r., poz. 2285).
- **Park Kulturowy dla Obszaru Grobli** w Bieruniu Starym – uchwała nr III/6/2016 Rady Miejskiej w Bieruniu z dnia 31 marca 2016 r. w sprawie utworzenia Zespołu parków kulturowych pod nazwami **Park Kulturowy dla Obszaru Staromiejskiego** i **Park Kulturowy dla Obszaru Grobli** (Dz.U. Woj. Śl. z 18 kwietnia 2016 r., poz. 2285). Dla parków kulturowych w Bieruniu Starym Rada Miasta przyjęła Plan ochrony Zespołu parków kulturowych uchwałą nr III/7/2016 Rady Miejskiej w Bieruniu z dnia 31 marca 2016 r. w sprawie zatwierdzenia Planu Ochrony Zespołu parków kulturowych pod nazwami **Park Kulturowy dla Obszaru Staromiejskiego** i **Park Kulturowy dla Obszaru Grobli** (Dz. U. Woj. Śl. z dnia 18 kwietnia 2016 r., poz. 2286).

W ostatnich latach widoczne jest coraz większe zainteresowanie tą formą ochrony zabytków, co skutkuje podejmowaniem przez gminy prac związanych z ustanowieniem parków kulturowych. Takie działania były lub

⁵ Dane uzyskane ze strony internetowej Narodowego Instytutu Dziedzictwa (dalej: NID) i ankiet.

są prowadzone między innymi dla dzielnicy Ruda w Rudzie Śląskiej, Parku Śląskiego w Chorzowie, Starego Miasta w Raciborzu i innych. Zaawansowane jest również przygotowanie parku kulturowego Rybnik Stare Miasto, gdzie od 2015 roku jest uchwała intencyjna Rady Miasta Rybnika dopuszczająca utworzenie parku kulturowego, jak również projekt parku jest zaakceptowany przez Śląskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.

W latach 2019–2021 Śląski Wojewódzki Konserwator Zabytków opiniował projekty następujących parków kulturowych:

- „Osada Przemysłowa Ruda” w Rudzie Śląskiej,
- „Serce Starego Raciborza” w Raciborzu,
- na obszarze Parku Śląskiego w Chorzowie.

II.2.4. Ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego lub decyzji o warunkach zabudowy

Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego to dokument prawa miejscowego określający przeznaczenie i sposób zagospodarowania terenu. W planach miejscowych określone są, za pomocą zakazów i nakazów zasady postępowania wobec zabytków zarówno tych o wartościach regionalnych znajdujących się w wojewódzkiej ewidencji zabytków, jak i tych o wartościach lokalnych włączonych do gminnej ewidencji zabytków. Ponadto uwzględnia się ochronę zabytków nieruchomości wpisanych do rejestru zabytków. W planach miejscowych ustala się również zasady ochrony obszarowej dla stref ochrony konserwatorskiej, parków kulturowych oraz zasady ochrony wartości kulturowych chronionych na podstawie przepisów ustawy o ochronie przyrody. Miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego w ramach procedury ich sporządzania są obligatoryjnie uzgadniane z wojewódzkim konserwatorem zabytków w zakresie kształtowania zabudowy i zagospodarowania terenu oraz z dyrektorem regionalnej dyrekcji ochrony środowiska w zakresie ochrony wynikającej z przepisów ustawy o ochronie przyrody.

Plany zagospodarowania przestrzennego uzgodnione przez Śląskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Katowicach uwzględniają problematykę konserwatorską w zakresie stref ochrony konserwatorskiej. Ze względu na wyznaczanie w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego całych obszarów objętych ochroną konserwatorską (strefy ochrony konserwatorskiej) nie jest możliwe dokładne oszacowanie liczby obiektów podlegających tej formie ochrony.

W zakresie ochrony pojedynczych obiektów lub ich zespołów są to czasem jedynie adresowe listy obiektów znajdujących się w rejestrze zabytków i gminnej ewidencji zabytków. Plany miejscowe coraz częściej zawierają ustalone za pomocą zakazów i nakazów zasady ochrony obiektów zabytkowych.

W roku 2021 procent powierzchni województwa śląskiego pokryty miejscowymi planami zagospodarowania przestrzennego wynosił ok. 78%. Dane na temat liczby gmin w podziale na procentowe pokrycie miejscowymi planami zagospodarowania przestrzennego zawarte są w zestawieniu 5. W ciągu ostatnich 2 lat zwiększył się procent powierzchni województwa pokryty miejscowymi planami zagospodarowania przestrzennego (ok. 68% w roku 2019).

W miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego zasady ochrony ustanowione są dla 25 815 obiektów⁶. Większość z nich znajduje się na terenie miast. Ustaleniami ochrony w ramach stref ochrony konserwatorskiej objętych jest ponad 24 tys. ha (w 2019 r. prawie 6 tys. ha).

⁶ Dane z ankiet.

Zestawienie 5. Liczba gmin w podziale na procentowe pokrycie miejscowymi planami zagospodarowania przestrzennego – stan na koniec poszczególnych lat⁷

Procent obszaru gminy objęty miejscowym planem zagospodarowania przestrzennego (dane z ankiet)	Liczba gmin				
	2013	2015	2017	2019	2021
100%	63	52	57	61	59
76%–99%	18	12	22	20	20
51%–75%	6	11	9	18	9
26%–50%	21	16	15	17	11
0,1%–25%	37	21	13	15	13
0%	4	5	1	0	2
bd.	18	50	50	36	53

Stan pokrycia przez studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego w gminach województwa śląskiego wynosi 100% powierzchni gmin województwa śląskiego.

II.2.5. Ochrona walorów historycznych i kulturowych na podstawie ustawy o ochronie przyrody

Ochrona wartości kulturowych i historycznych jest uwzględniana przy tworzeniu form ochrony na podstawie ustawy z 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody (tekst jednolity Dz.U. 2020 poz. 55 z późniejszymi zmianami). Na terenie województwa śląskiego ochrona wartości kulturowych uwzględniona jest w: parkach krajobrazowych, obszarach chronionego krajobrazu, zespołach przyrodniczo-krajobrazowych oraz niektórych rezerwach, stanowiskach dokumentacyjnych i obszarach Natura 2000.

Parki krajobrazowe

Na terenie województwa śląskiego znajduje się 8 parków krajobrazowych, których powierzchnia wynosi 230 148 ha, a powierzchnia otuliny tych parków (obszar chronionego krajobrazu) wynosi 1 427 770 ha⁸. Są to:

- **Załęczański Park Krajobrazowy** (częściowo na terenie województwa śląskiego, utworzony 5 stycznia 1978 roku na mocy uchwały Nr XIII/50/78 Wojewódzkiej Rady Narodowej w Sieradzu),
- **Park Krajobrazowy Orlich Gniazd** (utworzony z połączenia dwóch parków w byłych województwach: katowickim – uchwała Wojewódzkiej Rady Narodowej w Katowicach Nr III/11/80 z dnia 20.06.1980 roku oraz częstochowskim – uchwała Wojewódzkiej Rady Narodowej w Częstochowie Nr XVI/70/82 z dnia 17.06.1982 roku),
- **Park Krajobrazowy Stawki** (utworzony 17 czerwca 1982 roku na mocy uchwały Nr XVI/70/82 Wojewódzkiej Rady Narodowej w Częstochowie),
- **Żywiecki Park Krajobrazowy** (utworzony 13 marca 1986 roku na mocy uchwały Nr XII/79/86 Wojewódzkiej Rady Narodowej w Bielsku – Białej),
- **Cysterskie Kompozycje Krajobrazowe Rud Wielkich** (utworzony 23 listopada 1993 roku rozporządzeniem Wojewody Katowickiego Nr 181/93),
- **Park Krajobrazowy Beskidu Małego** (częściowo na terenie województwa śląskiego, utworzony 16 czerwca 1998 roku na mocy rozporządzenia Nr 9/98 Wojewody Bielskiego),
- **Park Krajobrazowy Beskidu Śląskiego** (utworzony 16 czerwca 1998 roku na mocy rozporządzenia Nr 10/98 Wojewody Bielskiego),
- **Park Krajobrazowy Lasy nad Górną Liswartą** (utworzony 21 grudnia 1998 roku rozporządzeniem Wojewody Częstochowskiego Nr 28/98).

⁷ Dane uzyskane na podstawie ankiet.

⁸ Źródła: <http://crfop.gdos.gov.pl/CRFOP/search.jsf> [dostęp 15 lutego 2022]; <https://www.zpk.com.pl/> [dostęp 15 lutego 2022].

Obecnie jedynie dla Parku Krajobrazowego Orlich Gniazd⁹ jest ustanowiony Plan Ochrony Parku Krajobrazowego. Park Krajobrazowy Beskidu Małego posiada plan ochrony obowiązujący dla części parku znajdującego się na terenie województwa małopolskiego (Plan ochrony Parku Krajobrazowego Beskidu Małego – część położona w województwie małopolskim, Dz. Urz. Województwa Małopolskiego z 2020 poz. 1104). W trakcie uzgodnień jest Plan Ochrony Parku Krajobrazowego Lasy nad Górną Liswartą (poddany publicznym konsultacjom w okresie od 30 sierpnia 2021 do 20 września 2021).

W stosunku do okresu sprawozdawczego 2018–2019 liczba parków krajobrazowych nie uległa zmianie.

Obszary chronionego krajobrazu

Na terenie województwa ustanowionych jest 15 obszarów chronionego krajobrazu, w tym 3 ustanowione rozporządzeniem wojewody i 12 przez samorządy lokalne. Wśród obszarów chronionego krajobrazu pod względem ochrony wartości kulturowych na szczególną uwagę zasługują Wzgórze św. Doroty oraz Góra Zamkowa w Będzinie¹⁰.

W stosunku do okresu sprawozdawczego 2018–2019 liczba obszarów chronionego krajobrazu nie uległa zmianie.

Zespoły przyrodniczo-krajobrazowe

W województwie istnieje 27 zespołów przyrodniczo-krajobrazowych, w tym 3 ustanowione przez wojewodę i 24 przez samorządy lokalne. Część z nich ustanowiono na terenach o wartościach kulturowych. Są to w podziale na charakter chronionego krajobrazu kulturowego:

- Wielikąt (gm. Lubomia) – obszar ukształtowany w wyniku gospodarki rybackiej opartej na systemie przesadkowym obejmujący m.in. kompleks stawów rybnych;
- Żabie Doły (Chorzów i Bytom), Pasiaki (Miasteczko Śląskie), Suchogórski Labirynt Skalny (Bytom), Doły Piekarskie (Tarnowskie Góry) – obszary ukształtowane w wyniku działalności przemysłowej obejmujące m.in. wyrobiska i tereny pogórnice;
- Zespół Przyrodniczo-Krajobrazowy „Bociek” (gm. Kornowac) – obszar ukształtowany w wyniku działalności rolniczej;
- Park w Reptach i Dolina Rzeki Dramy (gm. Zbrostawice i Tarnowskie Góry), Jaworze (gm. Jaworze), Bluszcze na Górze Zamkowej (Cieszyn), Cygański Las (Bielsko-Biała) – obejmujące m.in. tereny parkowe i rekreacyjne (w tym np. zabytkowy park w Reptach);
- Wzgórze Gołonoskie (Dąbrowa Górnicza), Kaplicówka (gm. Skoczów), Góra Chełmeczek (gm. Bieruń), Las Murckowski – Buczyna (Katowice) – tereny o wartościach kulturowych innych niż wymienione powyżej.

Na szczególną uwagę zasługuje zespół przyrodniczo-krajobrazowy Las Murckowski – Buczyna w Katowicach, gdzie wśród wskazanych dla obszaru wartości przyrodniczych i kulturowych są również wartości kultury niematerialnej (legendy i podania związane z kapliczką) oraz szlak im. Kantora Mirskiego.

W stosunku do okresu sprawozdawczego 2018–2019 liczba zespołów przyrodniczo-krajobrazowych zwiększyła się o 4.

Rezerваты przyrody

Na terenie województwa śląskiego istnieje 65 rezerwatów przyrody o łącznej powierzchni 4342,57 ha, z których co najmniej 7 obejmuje tereny o wartościach kulturowych. Są to:

- rezerваты leśne:
 - Łęszczok (396,21 ha) gm. Nędza, Racibórz, Rudy Raciborskie
 - Ostrężnik (4,1 ha) gm. Janów
 - Segiet (24,54 ha) gm. Bytom, Tarnowskie Góry
 - Zameczko (1,35 ha) gm. Wręczyca Wielka
 - Lasek miejski nad Olzą w Cieszynie
- rezerwat krajobrazowy Parkowe (153,22 ha) gm. Janów
- rezerwat leśno-krajobrazowy Smoleń (4,32 ha) gm. Pilica

Powierzchnia tych rezerwatów wynosi 587,82 ha.

W stosunku do okresu sprawozdawczego 2018–2019 liczba rezerwatów przyrody nie uległa zmianie.

⁹ Uchwała Nr IV/48/2/2014 Sejmiku Województwa Śląskiego z dnia 10 marca 2014 r. w sprawie ustanowienia planu ochrony Parku Krajobrazowego „Orlich Gniazd” (Dz. Urz. Woj. Śląskiego z dnia 25 marca 2014, 1763) [dostęp 15.02.2022].

¹⁰ Źródło: <http://crfop.gdos.gov.pl/CRFOP/search.jsf> [dostęp 15.02.2022].

Użytki ekologiczne

Na terenie województwa znajduje się 91 użytków ekologicznych ustanawianych w drodze uchwały rady gminy lub przez sejmik województwa. Na terenie województwa wiele z istniejących użytków ekologicznych posiada genezę antropogeniczną. Przykładami mogą być Źródlika w Zakawiu na terenie Dąbrowie Górniczej – użytek znajdujący się na zalewisku dawnej płuczki kopalni galeny Lazarus w Sławkowie, Dolina dopływu potoku Jaszowiec – wyrobisko piaskowców w Ustroniu czy Staw pod Chorzowem obejmujący fragment zespołu stawów przemysłowych.

W stosunku do okresu sprawozdawczego 2018–2019 liczba użytków ekologicznych wzrosła o 7.

Stanowiska dokumentacyjne

W województwie ustanowiono do tej pory 12 stanowisk dokumentacyjnych, z których część ustanowiona jest na obszarach kształtowanych przez człowieka. Są to następujące stanowiska dokumentacyjne: Blachówka (ok. 6 ha) położone na dawnych wyrobiskach galmanu na terenie nieistniejącej kopalni dolomitu w Bytomiu, odkrywka cieszynitów (0,0647 ha) położona pod estakada ul. Granicznej w Cieszynie, Kamieniołom piaskowców karbońskich (0,08 ha) znajdujący się w Łaziskach Górnych oraz Kamieniołom Skalnica (1,00 ha) położony w Ustroniu¹¹.

W stosunku do okresu sprawozdawczego 2018–2019 liczba stanowisk dokumentacyjnych nie uległa zmianie.

Obszary Natura 2000

Ogółem na terenie województwa znajduje się 46 ustanowionych obszarów Natura 2000. Są to najczęściej obszary i obiekty już chronione. Większość z nich obejmuje tereny lub obiekty o wartościach kulturowych. Między innymi są to: Beskid Mały, Beskid Śląski, Beskid Żywiecki), Stawy Łęczszczok (gm. Nędza, Racibórz, Rudy Raciborskie); Podziemia bytomsko-tarnogórskie (gm. Tarnowskie Góry); Ostoja Złotopotocka gm. Janów), Ostoja Olsztyńsko-Mirowska (gm. Niegowa); kościół w Górkach Wielkich (gm. Brenna), kościół w Radziechowach (gm. Radziechowy-Wieprz), Pierściec (gm. Skoczów), Poczesna k. Częstochowy (gm. Poczesna)¹².

W stosunku do okresu sprawozdawczego 2018–2019 liczba obszarów Natura 2000 wzrosła o 1.

II.3. BADANIA W ZAKRESIE ZASOBÓW ZABYTKOWYCH WOJEWÓDZTWA I ICH KONSERWACJI

II.3.1. Działalność badawcza

Na terenie województwa badaniami w zakresie zasobów zabytkowych i ich konserwacji zajmują się, w ramach swojej działalności, nieliczne jednostki, przede wszystkim muzealne. Wybrane programy badawcze prowadzone są na uczelniach wyższych, na Uniwersytecie Śląskim m.in. na Wydziale Nauk o Ziemi Uniwersytetu Śląskiego w zakresie krajobrazu kulturowego oraz na kierunkach innych wydziałów takich jak: etnologia i antropologia kulturowa, historia sztuki, turystyka historyczna; na Uniwersytecie Ekonomicznym gdzie zagadnienia związane z dziedzictwem kulturowym ujęte są na kierunku gospodarka turystyczna. Dziedzictwo kulturowe, w tym problematyka ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, znajdują się też w programach kierunków budownictwa i architektury w Politechnice Śląskiej i Częstochowskiej oraz w Wyższej Szkole Technicznej w Katowicach. Nie znane są nakłady ponoszone obecnie przez uczelnie i inne jednostki prowadzące badania nad zasobem zabytków województwa.

Prace badawcze dotyczące szeroko pojętego dziedzictwa kulturowego podejmowały także działający Instytut Myśli Polskiej im. W. Korfańskiego (dawniej Regionalny Instytut Kultury): Centrum Dziedzictwa Kulturowego, Obserwatorium Kultury, Historii. Wśród prowadzonych w latach 2020–2021 wymienić można projekty badawcze i naukowe związane z działalnością Wojciecha Korfańskiego oraz powstaniem śląskimi, *Mapę Obrzędową Województwa Śląskiego* (projekt dokumentujący obrzędy i tradycje), *Czarną pamięć* (badania górniczych miejsca pamięci jako ponadlokalnego składnika tożsamości kulturowej Śląska), *Zielnik Kulturowy* (projekt etnograficzny badający wykorzystanie roślin w obrzędowości), katalog *Dóbr Kultury Współczesnej* (zebranie i waloryzacja wartościowych dzieł architektury i sztuki powstałych od 1945 do 2000r.), wizerunki św. Barbary w Zagłębiu Dąbrowskim, witraże na terenie województwa śląskiego i inne.

¹¹Źródło: <http://crfop.gdos.gov.pl/CRFOP/search.jsf> [dostęp 15.02.2022].

¹²Źródło: <http://crfop.gdos.gov.pl/CRFOP/search.jsf> [dostęp 15.02.2022].

Działalność badawczą prowadzi i finansuje także Śląski Wojewódzki Konserwator Zabytków zlecając prace archeologiczne, dokumentacje konserwatorskie oraz opracowania ekspertyz i opinii dla obiektów zabytkowych.

Zestawienie 6. Finansowanie działalności badawczej z budżetu Śląskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków¹³

Zadania	2014–2015	2016–2017	2018–2019	2020–2021	Razem 2014–2021
	kwoty [zł]				
Prace archeologiczne	74 000	103 965	0	52 500	230 456
Dokumentacja konserwatorska	157 797	77 331	3 743	389 071,54	627 942,54
Opinie, ekspertyzy	90 780	93 114	0	5 200	189 094
Ogółem	322 577	274 410	3 743	446 771,54	1 047 501,54

Zestawienie 7. Liczba zadań w ramach działalności badawczej finansowanej z budżetu Śląskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków¹⁴

Liczba	2014–2015	2016–2017	2018–2019	2020–2021	Razem 2014–2021
prac archeologicznych	11	14	0	7	32
opracowań dokumentacji konserwatorskiej	17	8	1	35	61
opracowań opinii i ekspertyz	9	13	0	10	32

Z powyższego zestawienia wynika, że wydatki Śląskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków na działalność badawczą w ciągu ostatnich dwóch lat wzrosły, szczególnie w zakresie wykonywania dokumentacji konserwatorskiej. Łącznie od 2014 roku Śląski Wojewódzki Konserwator Zabytków wydał na działalność badawczą ponad milion złotych.

Nawet wzrastające finansowanie prac badawczych nie jest obecnie w stanie zaspokoić potrzeb, ponieważ zapóźnienia w tym zakresie oraz wcześniejsze braki są ogromne. Większość inicjatyw związanych z opieką nad zabytkami wymaga przeprowadzenia wcześniejszych prac badawczych bądź wykonania odpowiednich dokumentacji. Jednocześnie nie zwiększa się w województwie śląskim liczba specjalistów wykonujących tego typu opracowania. Od pewnego czasu obserwuje się prowadzenie projektów badawczych na terenie województwa przez uczelnie położone poza jego granicami (np. krakowskie, łódzkie czy wrocławskie).

II.3.2. Wymiana doświadczeń i upowszechnianie wyników badań w dziedzinie konserwacji i rewaloryzacji zabytków

Instytut Myśli Polskiej im. W. Korfańtego (dawniej Regionalny Instytut Kultury) we współpracy ze Śląskim Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków corocznie organizuje konferencje konserwatorskie poświęcone zabytkom naszego regionu. W ich trakcie omawiane są ciekawsze problemy związane z konserwacją, ochroną i opieką nad zabytkami. Stanowią one forum wymiany informacji konserwatorskich. Konferencje corocznie towarzyszy promocja kolejnego tomu wydawnictwa *Wiadomości Konserwatorskie*

¹³ Na podstawie informacji ŚWKZ.

¹⁴ Na podstawie informacji ŚWKZ.

Województwa Śląskiego, przygotowana przez dział Centrum Dziedzictwa Kulturowego Instytutu Myśli Polskiej im. W. Korfańtego, we współpracy ze Śląskim Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków. W roku 2020 ze względu na stan pandemii konferencja nie odbyła się, natomiast w roku 2021 odbyły się dwie konferencje (konferencja konserwatorska „Nowe funkcje w zabytkach – marzec 2021, konferencja konserwatorska „Przestrzeń publiczna” – grudzień 2021).

W roku 2019 Politechnika Częstochowska zorganizowała międzynarodową konferencję tematyczną poświęconą ochronie zabytków „Dziedzictwo kulturowe zabytków techniki oraz ich wpływ na rozwój współczesnych technologii przemysłowych”. W okresie 2020–2021 również inne uczelnie (Politechnika Śląska, Wyższa Szkoła Techniczna w Katowicach) organizowały wydarzenia w obszarze dziedzictwa kulturowego.

Ograniczenie działań w zakresie wymiany doświadczeń i upowszechniania wyników badań spowodowane było w znacznym stopniu skutkiem pandemii COVID-19 i koniecznością przeniesienia pewnych inicjatyw do sieci. Konieczność przeorganizowania pracy i zmiany formuły organizowania spotkań i konferencji spowodowała spowolnienie działań i zmniejszenie ich liczby.

OCENA REALIZACJI CELU STRATEGICZNEGO

Kształtowanie kulturowego obrazu województwa

REALIZACJA CELU OPERACYJNEGO

Budowa systemu zarządzania zabytkami województwa

II.4. ZARZĄDZANIE ZABYTKAMI

II.4.1. Otwarte konkursy ofert na realizację zadań publicznych województwa śląskiego mających na celu opiekę nad zabytkami i dziedzictwem kulturowym

Zarząd Województwa Śląskiego, realizując politykę wobec zabytków województwa określoną w *Wojewódzkim programie opieki nad zabytkami w województwie śląskim na lata 2018–2021*, w okresie sprawozdawczym 2020–2021 organizował otwarte konkursy ofert na realizację zadań publicznych mających na celu opiekę nad zabytkami i dziedzictwem kulturowym.

W latach 2020–2021 Zarząd Województwa Śląskiego zorganizował następujące otwarte konkursy na zadania publiczne województwa śląskiego obejmujące zagadnienia związane z opieką nad zabytkami:

Otwarty konkurs wniosków na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków

Konkurs organizowany jest od 2009 roku. Celem udzielenia dotacji jest wspieranie działań właścicieli lub posiadaczy zabytków dla ochrony i zachowania dziedzictwa kulturowego województwa śląskiego. Przez cały czas trwania konkursu zasadniczą część środków przekazana była na projekty mające na celu konserwację zabytków ruchomych oraz prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytkach sakralnych. Pozostałe zabytki nieruchome były dotowane sporadycznie. Jedynie w roku 2017 dotowano większą liczbę świeckich zabytków nieruchomych. Liczba dotowanych zabytków w podziale na sakralne i świeckie związana jest ze strukturą składanych wniosków – we wszystkich analizowanych latach zdecydowanie przeważały wnioski składane przez parafie. W okresie 2020–2021 udzielono dotacji na sumę 1 500 000 zł. Średnia dotacja na obiekt wynosiła 27 780 zł w roku 2020 (dotację otrzymało 18 podmiotów) i 37 037 zł w roku 2021 (dotację otrzymało 27 obiektów). Stosunkowo niewielkie w stosunku do oczekiwań wnioskodawców dotacje powodują, że większość prac konserwatorskich dotowanych przez Województwo Śląskie jest dzielonych na etapy. W roku 2020 najmniejsza udzielona dotacja wynosiła 5 000 zł, największa 40 000 zł, w roku 2021 odpowiednio 16 000 zł i 50 000 zł. Do tej pory w ramach konkursu nie była finansowana konserwacja zabytkowych parków.

Zestawienie 8. Finansowanie zadań w ramach otwartego konkursu wniosków na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków

Grupy dotowanych prac	Razem 2010–2013	Razem 2014–2017	Razem 2018–2019	2020	2021	Razem 2020–2021
	kwota [zł]					
Konserwacja zabytków ruchomych	1 955 690	1 765 000	564 000	120 000	397 000	517 000
Roboty budowlane i konserwacja zabytków nieruchomych	2 499 310	1 210 000	1 136 000	345 000	457 000	802 000
Prace podejmowane w związku z zagrożeniem katastrofą budowlaną	45 000	30 000	0	35 000	130 000	165 000
Dokumentacja	0	0	0	0	16 000	16 000
Suma	4 500 000	3 005 000	1 700 000	500 000	1 000 000	1 500 000

Otwarty konkurs ofert na zadania publiczne województwa śląskiego w dziedzinie kultury, ochrony i upowszechniania dziedzictwa kulturowego

Konkurs jest realizowany od 2011 roku. Celem konkursu jest kształtowanie potrzeb kulturalnych mieszkańców regionu i aktywnego uczestnictwa w kulturze poprzez tworzenie zróżnicowanej oferty kulturalnej województwa. W konkursie dotowane są wydarzenia kulturalne z różnych dziedzin, w tym również obejmujące ochronę i upowszechnianie dziedzictwa kulturowego. W latach 2020 i 2021 dotację w ramach konkursu otrzymało 126 wnioskodawców (60 w roku 2020 i 66 w roku 2021).

Zestawienie 9. Finansowanie zadań w ramach otwartego konkursu ofert na zadania publiczne województwa śląskiego w dziedzinie kultury, ochrony i upowszechniania dziedzictwa kulturowego

Dotacje	Razem 2014–2017	Razem 2018–2019	2020	2021	Razem 2020–2021
Suma dofinansowania w konkursie	1 850 000 zł	1 500 000 zł	500 000 zł	500 000 zł	1 000 000 zł
W tym projekty związane z dziedzictwem kulturowym	174 660 zł	418 000 zł	152 000 zł	241 000 zł	393 000 zł

Otwarty konkurs ofert na zadania publiczne województwa śląskiego w dziedzinie upowszechniania dziedzictwa przemysłowego w 2020

Po raz pierwszy konkurs został ogłoszony w 2014 roku. Celem konkursu jest wsparcie wydarzeń organizowanych podczas kolejnych edycji Festiwalu Industriada – Święto Szlaku Zabytków Techniki, w obiektach Szlaku Zabytków Techniki i obiektach posiadających tytuł „Obiekt zaprzyjaźniony Industriady”. W ramach konkursu dysponowane były również środki na wymianę i aktualizację oznakowania drogowego Szlaku Zabytków Techniki Województwa Śląskiego. W 2018 roku konkurs dotyczył jedynie obiektów wpisanych na

listę światowego dziedzictwa UNESCO na terenie województwa śląskiego (Otwarty konkurs ofert na zadania publiczne Województwa Śląskiego w dziedzinie upowszechniania wiedzy o dziedzictwie przemysłowym regionu w obiektach wpisanych na listę światowego dziedzictwa UNESCO na terenie województwa śląskiego).

W 2020 konkurs ofert na zadania publiczne województwa śląskiego w dziedzinie upowszechniania dziedzictwa przemysłowego w 2020 został unieważniony ze względu na działania podejmowane na terenie kraju celem zapobiegania rozprzestrzenianiu się zakażeń wirusem SARS-CoV-2, w roku 2021 konkurs nie został ogłoszony.

Od roku 2020 Województwo Śląskie powierzyło zarządzanie Szlakiem Zabytków Techniki Województwa Śląskiego, w tym organizację dorocznego Święta Szlaku Zabytków Techniki – INDUSTRIADY oraz pełnienie funkcji Operatora Szlaku Zabytków Techniki Muzeum Górnictwa Węglowego w Zabrze (uchwała Zarządu nr 72/97/VI/2020 z 22 stycznia 2020).

Zestawienie 10. Finansowanie zadań w ramach otwartego konkursu ofert na zadania publiczne województwa śląskiego w dziedzinie upowszechniania dziedzictwa przemysłowego

Grupy dotowanych prac	Razem 2014–2017	Razem 2018–2019	2020	2021	Razem 2020–2021
Industriada	1 152 000 zł	586 000 zł	0 zł	0 zł	0 zł
Oznakowanie szlaku zabytków techniki	250 000 zł	0 zł	0 zł	0 zł	0 zł
Obiekty UNESCO	0 zł	100 000 zł	0 zł	0 zł	0 zł
Inne	48 000 zł	0 zł	0 zł	0 zł	0 zł
Razem	1 450 000 zł	686 000 zł	0 zł	0 zł	0 zł

Otwarty konkurs ofert na zadania publiczne Województwa Śląskiego w dziedzinie wzmocnienia współpracy sieciowej na Szlaku Zabytków Techniki

Pierwsza edycja konkursu miała miejsce w 2015 roku. Celem konkursu jest wzmocnienie współpracy pomiędzy co najmniej dwoma obiektami należącymi do Szlaku Zabytków Techniki. W latach 2020 i 2021 konkurs nie został ogłoszony.

Zestawienie 11. Finansowanie zadań w ramach otwartego konkursu ofert na zadania publiczne Województwa Śląskiego w dziedzinie wzmocnienia współpracy sieciowej na Szlaku Zabytków Techniki

Grupy dotowanych prac	Razem 2014–2017	Razem 2018–2019	2020	2021	Razem 2020–2021
Fotografia, działania artystyczne	69 200 zł	0 zł	0 zł	0 zł	0 zł
Wycieczki, rajdy, gry	96 400 zł	100 000 zł	0 zł	0 zł	0 zł
Razem	165 600 zł	100 000 zł	0 zł	0 zł	0 zł

Otwarty konkurs ofert na zadanie publiczne województwa śląskiego w sferze działań na rzecz zachowania wielokulturowości regionu oraz kultury mniejszości narodowych i etnicznych.

Celem konkursu jest wspieranie działań na rzecz zachowania wielokulturowości regionu oraz kultur mniejszości narodowych i etnicznych. Konkurs jest realizowany od 2016 roku. W latach 2020 i 2021 konkurs nie został ogłoszony.

Zestawienie 12. Finansowanie zadań w ramach otwartego konkursu ofert na zadanie publiczne województwa śląskiego w sferze działań na rzecz zachowania wielokulturowości regionu oraz kultury mniejszości narodowych i etnicznych

Grupy dotowanych prac	Razem 2014–2017	Razem 2018–2019	2020	2021	Razem 2020–2021
Suma dofinansowania w konkursie	98 000 zł	12 500 zł	0 zł	0 zł	0 zł
Wydawnictwa, konferencje	25 000 zł	0 zł	0 zł	0 zł	0 zł
Wydarzenia, wystawy	22 000 zł	12 500 zł	0 zł	0 zł	0 zł
Razem	47 000 zł	12 500 zł	0 zł	0 zł	0 zł

Otwarty konkurs ofert na zadania publiczne Województwa Śląskiego w dziedzinie edukacji publicznej z uwzględnieniem obchodów Stulecia Wybuchu II Powstania Śląskiego, które będą realizowane w 2020 roku oraz otwarty konkurs ofert na zadania publiczne Województwa Śląskiego w dziedzinie edukacji publicznej z uwzględnieniem obchodów Stulecia Wybuchu III Powstania Śląskiego, które będą realizowane w 2021

Pierwszy konkurs związany z obchodami Stulecia Wybuchu I Powstania Śląskiego został ogłoszony w 2019 r. Celem konkursu jest podtrzymywanie i upowszechnianie tradycji narodowej, pielęgnowanie polskości oraz rozwoju świadomości narodowej, obywatelskiej i kulturowej.

Zestawienie 13. Finansowanie zadań w ramach otwartego konkursu ofert na zadania publiczne Województwa Śląskiego w dziedzinie edukacji publicznej z uwzględnieniem obchodów Stulecia Wybuchu Powstań Śląskich

Dofinansowanie w konkursie	Razem 2018–2019	2020	2021	Razem 2020–2021
	86 199 zł	40 000 zł	56 000 zł	96 000 zł

Otwarty konkurs ofert na zadania publiczne Województwa Śląskiego w dziedzinie turystyki i krajoznawstwa w 2020 w ramach projektu „Śląskie. Łączy nas turystyka”

W ramach konkursu dotowane były rozwój i promocja produktów w „Krainie Górnej Odry” oraz na preferencyjnym udostępnianiu obiektów i atrakcji turystycznych w ramach „Dni otwartych”. W ramach konkursu dotację uzyskało 12 projektów. Łączna kwota udzielonych przez Województwo Śląskie dotacji w 2020 roku wyniosła 600 000 zł.

Otwarty konkurs ofert na zadania publiczne Województwa Śląskiego w dziedzinie krajoznawstwa i turystyki

Celem konkursu jest upowszechniania turystyki o zasięgu lub znaczeniu regionalnym, poprzez wyznaczanie szlaków turystycznych i kulturowych.

Zestawienie 14. Finansowanie zadań w ramach otwartego konkursu ofert na zadania publiczne Województwa Śląskiego w dziedzinie krajoznawstwa i turystyki

Suma dofinansowania w konkursie	Razem 2014–2017	Razem 2018–2019	2020	2021	Razem 2020–2021
	165 000 zł	190 000 zł	95 000 zł	95 000 zł	190 000 zł

Otwarty konkurs na zadania publiczne Województwa Śląskiego w dziedzinie promocji produktu turystycznego Szlak Orlich Gniazd na terenie województwa śląskiego

Konkurs po raz pierwszy ogłoszono w 2018 roku. Jego celem jest wsparcie wydarzeń organizowanych podczas święta Szlaku Orlich Gniazd (I edycja w dniu 22 września 2018 r.) na terenie wybranych obiektów oraz gmin należących do Szlaku Orlich Gniazd. W latach 2019, 2020, 2021 konkurs nie został ogłoszony.

Zestawienie 15. Finansowanie zadań w ramach otwartego konkursu na zadania publiczne Województwa Śląskiego w dziedzinie promocji produktu turystycznego Szlak Orlich Gniazd na terenie województwa śląskiego

Grupy dotowanych prac	Razem 2018–2019	2020	2021	Razem 2020–2021
Wsparcie dla wydarzeń Święta Szlaku Orlich Gniazd	479 500 zł	0 zł	0 zł	0 zł
Inne	20 500 zł	0 zł	0 zł	0 zł
Suma	500 000 zł	0 zł	0 zł	0 zł

Program aktywizacji gospodarczej oraz zachowania dziedzictwa kulturowego Beskidów i Jury Krakowsko-Częstochowskiej — Owca Plus do roku 2027

Konkurs jest kontynuacją programu wsparcia tradycyjnej gospodarki pasterskiej realizowanego od 2008. Celem konkursu jest czynna ochrona przyrody i krajobrazu hal i polan górskich oraz promocja tradycji i zwyczajów związanych z pasterstwem i kulturą regionu.

Zestawienie 16. Finansowanie zadań w ramach programu aktywizacji gospodarczej oraz zachowania dziedzictwa kulturowego Beskidów i Jury Krakowsko-Częstochowskiej — Owca Plus do roku 2027

Suma dofinansowania w konkursie	Razem 2010–2013	Razem 2014–2017	Razem 2018–2019	2020	2021	Razem 2020–2021
	kwota [zł]					
	2 354 595	2 174 233,50	600 615	503 750	598 654	1 102 404

Konkurs „Piękna wieś województwa śląskiego”

Konkurs po raz pierwszy został ogłoszony w 2010 r. Celem konkursu jest kształtowanie świadomości obywatelskiej i kulturowej mieszkańców, pielęgnowanie i rozwijanie tożsamości lokalnej, pobudzanie aktywności gospodarczej, zachowanie wartości środowiska kulturowego i przyrodniczego przy uwzględnieniu

potrzeb przyszłych pokoleń, a także kształtowanie i utrzymanie ładu przestrzennego. W latach 2020–2021 podobnie jak w latach poprzednich, dziedzictwo kulturowe było uwzględniane w kategorii najlepsze przedsięwzięcie odnowy wsi, najpiękniejsza zagroda wiejska (gdzie oceniana była m.in. spójność zagrody z dziedzictwem kulturowym i przyrodniczym) oraz najlepsze przedsięwzięcie popularyzujące tradycje, obrzędy i zwyczaje ludowe.

Zestawienie 17. Kwoty nagród ramach konkursu „Piękna wieś województwa śląskiego”

Kategorie konkursu „Piękna wieś województwa śląskiego”	2019	2020	2021
	kwota [zł]		
Najpiękniejsza wieś	74 000	74 000	71 000
Najpiękniejsza zagroda wiejska	6 000	6 900	6 000
Najlepsze przedsięwzięcie odnowy wsi	17 500	17 800	19 000
Najlepsze przedsięwzięcie popularyzujące tradycje, obrzędy i zwyczaje ludowe	18 000	16 800	19 500
Najlepsza strona internetowa sołectwa	4 500	4 500	3 500
Suma	120 000	120 000	119 000

Ogółem w latach 2020–2021 w konkursach na zadania publiczne województwa śląskiego na cele związane z ochroną i opieką nad zabytkami udzielono dofinansowania w wysokości 3 520 404 zł.

II.4.2. Budżet Obywatelski Województwa Śląskiego (BO)

Zadania związane z opieką nad zabytkami realizowane są również w ramach Budżetu Obywatelskiego Województwa Śląskiego. Pierwsza edycja BO miała miejsce w 2019 roku (ogłoszenie wyników w grudniu 2019, realizacja w 2020). W ramach I edycji do realizacji zatwierdzono 4 zadania w puli wojewódzkiej na kwotę 2 443 580 zł oraz 39 zadań w pulach regionalnych na kwotę 6 600 620,92 zł. Wśród realizowanych zadań były:

- Konserwacja kaplicy zamkowej pod wezwaniem św. Anny w Bielsku-Białej (pula wojewódzka).
- Wyznaczenie Zbójnickiej Ścieżki Trzech Harnasi (wyznaczenie ścieżki turystycznej biegnącej od Trójstyku (Jaworzynka) poprzez Zwardoń, Milówkę do Rajczy po terenie Żywieckiego Parku Krajobrazowego (pula regionalna).
- Piekarskie Klachule” stare pieśniczki śpiewają, pięknie ubrane, Śląsk rozślawiają – projekt, którego celem jest krzewienie śląskiej kultury i tradycji śpiewaczych (pula regionalna).
- Po Naszemu czyli po Śląsku w muzyce – koncert 3 lokalnych zespołów muzycznych śpiewających po śląsku (pula regionalna).
- Warsztaty "Śląsk – naszą wizytówką" związane z tradycjami śląskimi (pula regionalna).
- Ratujmy Częstochowską Fabrykę Zapalek. Jak zachować dla przyszłych pokoleń unikatowe w skali światowej ponadnarodowe dziedzictwo kulturowe i przemysłowe. Międzypokoleniowy transfer doświadczenia poprzez wydawnictwo, wystawę, sympozjum – wydanie albumu monograficznego ukazującego kompleksowo historię produkcji zapalek w Częstochowie (pula regionalna).
- Stała wystawa – historia, kultura, sport i gospodarka Kresów Wschodnich Rzeczypospolitej Polskiej (pula regionalna).

II Edycja budżetu Obywatelskiego miała miejsce w 2020 roku (realizacja 2021). Do realizacji zatwierdzono 4 zadania w puli wojewódzkiej na łączną kwotę 2 440 162,00 zł oraz 36 zadań w pulach regionalnych na łączną kwotę 7 183 079,00 zł. Wśród realizowanych zadań były również zadania związane z opieką nad zabytkami:

- Bezpłatne zwiedzanie z przewodnikiem obiektów światowego dziedzictwa UNESCO – o Zabytkowej Kopalni Srebra oraz Sztolni Czarnego Pstrąga w Tarnowskich Górach (pula wojewódzka).
- Rewitalizacja zabytkowego pawilonu na terenie Szpitala Chorób Płuc w Siewierzu w celu utworzenia Centrum Edukacji Zdrowotnej (pula regionalna).

- "Wojewódzka rajza ze ślůnskũm kulturũm" – popularyzacja ślůskiego rękodzieła, ślůskiej kuchni i stroju rozbarsko-bytomskiego (pula regionalna).
- Ocalić od zapomnienia. Kanał Kłodnicki – historia o dziejach górnosłůskiego przemysłu (pula regionalna).

Również miasta posiadają swoje budżety obywatelskie, w ramach których mogą być finansowane działania związane z opieką nad zabytkami.

II.4.3. Zarządzanie zabytkami w jednostkach samorządu terytorialnego

Organizacja urzędów jednostek samorządu terytorialnego pod kątem opieki nad zabytkami

Na podstawie ankiet można stwierdzić, że:

- Na 17 powiatów ziemskich w 2 (będziński i tarnogórski) znajdują się stanowisko do spraw zabytków w strukturze powiatowej – Powiatowy Konserwator Zabytków. W pozostałych problematyka zabytków należy w większości do zadań wydziałów zajmujących się kulturą i promocją powiatu.
- Z 19 miast na prawach powiatu w 13 utworzono stanowisko Miejskiego Konserwatora Zabytków. W 5 problematyką zabytków zajmują się pracownicy różnych wydziałów (Wydział Kultury i Promocji; Wydział Architektury; Wydział Urbanistyki i Architektury; Wydział Architektury, Planowania i Strategii; Wydział Administracji Architektoniczno-Budowlanej;). W 1 mieście nie podano stanowiska, które ma przydzielone sprawy ochrony i opieki nad zabytkami.
- Ze 148 gmin (w tym z 49 gmin miejskich) w 3 gminach utworzono stanowisko Miejskiego Konserwatora Zabytków. W 2 gminach w strukturze organizacyjnej jest odrębne stanowisko ds. ochrony i opieki nad zabytkami. W 105 gminach sprawy ochrony i opieki nad zabytkami dodano do zakresu obowiązków innych stanowisk w różnych wydziałach, często przypadkowych (takich jak: wydziały spraw obywatelskich, zamówień publicznych, gospodarki komunalnej czy obsługa sekretariatu).

Powyższe dane informują, że stanowisko do spraw zabytków jest ustanowione w bardzo niewielkiej liczbie urzędów jednostek samorządów terytorialnych. Najwięcej stanowisk ustanowionych jest w urzędach miast na prawach powiatów, najmniej zaś w gminach.

Dokumenty strategiczne

W celu skoordynowania działań sektorowych, międzysektorowych oraz ponadsektorowych wraz z sektorem prywatnym (partnerstwo) mających na celu profilaktykę i przeciwdziałanie procesom degradacji oraz prowadzących do skutecznego stworzenia, wzrostu wartości i atrakcyjności przestrzeni urbanistycznej oraz poprawy jakości życia mieszkańców gminy (w nowoczesnych formach partycypacji, m.in. z mieszkańcami, z organizacjami pozarządowymi) powinny opracowywać dokumenty strategiczne takie jak: plany rozwoju lokalnego, programy rewitalizacji, plany odnowy wsi i inne. W dokumentach tych gminy powinny określać m.in. długofalowe działania dotyczące ochrony, zachowania i podkreślenia tożsamości kulturowej przestrzeni również przez zachowanie i rewaloryzację obiektów zabytkowych. Dokumenty te powinny wiązać cele, zakres i sposób poprawy stanu istniejącego z przemianami społecznymi i gospodarczymi na danych obszarach.

Jako programy strategiczne w sferze ochrony zabytków i opieki nad zabytkami dokumenty te muszą być powiązane z wojewódzkim programem opieki nad zabytkami oraz powiązane programami rewitalizacji i gentryfikacji.

Na koniec 2021 roku, 74% gmin posiadało programy rewitalizacji obszarów. W ciągu ostatnich lat zauważalny jest wzrost liczby różnego rodzaju dokumentów strategicznych w gminach.

Powiatowe i gminne programy opieki nad zabytkami

Podstawą do opracowania gminnego programu opieki nad zabytkami winna być gminna ewidencja zabytków. Problematyka omówiona w rozdziale II.1.1.

Zestawienie 18. Liczba obowiązujących programów opieki w gminach i powiatach na koniec roku kalendarzowego¹⁵

Programy opieki nad zabytkami	Liczba obowiązujących programów na koniec roku						
	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
gminne	40	41	38	37	34	41	51
powiatowe	4	4	5	3	2	2	2

W latach 2020–2021 daje się zaobserwować stopniowy wzrost liczby gmin posiadających aktualne programy opieki nad zabytkami. W ciągu ostatnich trzech lat nie wzrosła liczba powiatowych programów opieki nad zabytkami i w dalszym ciągu utrzymuje się ona na niskim poziomie. Obowiązujące gminne programy opieki nad zabytkami różnią się od siebie znacznie zakresem i formą opracowania. Część programów ma charakter dokumentu strategicznego, wyznaczającego cele i kierunki działania gminy, przy czym niektóre z nich poprzedzone są głębokimi analizami zarówno historycznymi, jak i wynikającymi ze stanu istniejącego, inne natomiast są ograniczone tylko do sformułowania podstawowych zadań gminy.

Stosowane przez gminy zachęty do prac przy zabytkach

Gminy mogą podejmować różne działania mające na celu zachęcenie mieszkańców do prowadzenia prac przy zabytkach. M.in. rady gmin mogą podjąć uchwały dotyczące udzielania dotacji do prac konserwatorskich lub zwolnień z podatku.

Zestawienie 19. Liczba gmin stosujących różne formy zachęty do inwestowania w obiekty zabytkowe

Jednostki samorządu terytorialnego	Dotacje			Zwolnienia z podatku			Inne		
	2019	2020	2021	2019	2020	2021	2019	2020	2021
gminy (na 148)	25	19	24	11	12	13	2	1	1
miasta na prawach powiatu (na 19)	11	7	12	7	8	9	2	1	1
razem	36	26	36	18	20	22	4	2	2
brak danych	24	24	24	24	24	24	24	24	24

Miasta na prawach powiatu stosują zachęty dla właścicieli do inwestowania w obiekty zabytkowe, np. udzielają dotacji celowych na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków; stosują zwolnienia z podatków od nieruchomości budynków lub ich części, w których zostaną wykonane remonty elewacji; ogłaszają konkursy na najlepiej przeprowadzony remont konserwatorski;

¹⁵ Wg ankiet.

Nowe miejsca pracy utworzone w wyniku adaptacji obiektów zabytkowych

Jednym z efektów włączenia zabytków w procesy gospodarcze jest organizacja nowych miejsc pracy w rewaloryzowanych obiektach. Podane liczby dotyczą miejsc pracy zorganizowanych przez samorządy lokalne. Gminy nie mają danych na temat wakatów utworzonych przez przedsiębiorców prywatnych w adaptowanych obiektach zabytkowych.

Według ankiet przeprowadzonych w 2021 roku, obejmujących sprawozdawczość za lata 2019–2021, w 2019 roku powstały w skali województwa miejsca pracy związane z opieką nad zabytkami w rozmiarze 20,5 etatu (11 etatów w Muzeum Górnicztwa Węglowego w Zabrze; po 2 etaty w Muzeum Hutnictwa w Chorzowie, Centrum Aktywności Obywatelskiej w Blachowni oraz w Ślemieniu; 1,5 etatu w Brennej, 1 etat dla opiekuna Ruin Zamku w Tworkowie oraz stanowisko Podinspektora w biurze Miejskiego Konserwatora Zabytków w Rudzie Śląskiej).

W 2020 roku 27 etatów: 15 na cele remontu obiektów dla Centrum Usług Społecznościowych i Aktywności Lokalnej "Saturn" w Czeladzi, 5 w Muzeum Górnicztwa w Zabrze, 4 w Muzeum Hutnictwa w Chorzowie, 2 w Ślemieniu oraz 1 stanowisko Instruktora Pracowni Artystycznej w Pyskowicach.

W 2021 roku 46 etatów: 16 w Muzeum Hutnictwa w Chorzowie, 10 w Muzeum Górnicztwa w Zabrze, 6 na potrzeby remontu i adaptacji kamienicy Konarzewskich w Czeladzi (Centrum Usług Społecznościowych i "Aktywności Lokalnej oraz centrum informacji miejskiej), 4 etaty w Muzeum w Raciborzu, 3 etaty w Starym Ratuszu (w tym pomocnik muzealny) w Częstochowie, 2 etaty w ramach obsługi Centrum Ekologicznego w Skoczowie, 2 pracownicy budynku dawnej łaźni w Zawierciu (obecnie w funkcji galeryjno-muzealnej, 2 etaty w Ślemieniu oraz 1 stanowisko ds. kultury w Brennej).

Zestawienie 20. Liczba nowych miejsc pracy utworzonych w adaptowanych do nowych celów obiektach zabytkowych

Rok	2019	2020	2021
Liczba nowych miejsc pracy	20,5	27	46

II.4.4. Marketing dziedzictwa kulturowego i zabytków – promocja regionu z wykorzystaniem zabytków

Zabytki i tradycje regionu są już mocno ulokowane wśród podstawowych elementów promocji województwa oraz jego gmin i powiatów. Informacje o zabytkach regionu, powiatu i gminy można znaleźć niemal na wszystkich stronach internetowych tych jednostek, a ich zdjęcia w folderach i materiałach promocyjnych

Nie ma jednak jednolitej strategii i lidera tematycznej komunikacji marketingowej w tym zakresie. Takie próby były podejmowane przez Referat promocji dziedzictwa industrialnego przy Wydziale Kultury Urzędu Marszałkowskiego Województwa Śląskiego zarządzający komunikacją Szlaku Zabytków Techniki w województwie śląskim (obecnie zadania te przejęło Muzeum Górnicztwa Węglowego w Zabrze).

Zaawansowanym działaniem promującym zabytki i równocześnie promującym województwo, powiaty i gminy są markowe produkty turystyczne budowane z wykorzystaniem zabytków. Są to między innymi szlaki tematyczne, obiekty o znaczeniu kulturowym otwarte dla turystów oraz imprezy promujące tradycje ludowe i kulturę lokalną.

Pod względem własności obiektów uważanych za markowe produkty turystyczne najczęściej wymienia się: gminną (26), prywatną (6), Skarbu Państwa (4), kościelną (3), Lasów Państwowych (2), Województwa Śląskiego (2), inną (8)¹⁶.

Wykorzystanie zabytków i dziedzictwa kulturowego w strategii kreowania wizerunku gmin i regionu

Dziedzictwo kulturowe regionu w znacznym stopniu wykorzystywane jest do promocji gmin. Na 167 gmin 103 zadeklarowały użycie w promocji zabytków. Promocja ta ma różne, nieporównywalne formy. Najczęściej wskazywanym sposobem wykorzystania dziedzictwa kulturowego jest zamieszczanie zdjęć zabytków w materiałach promocyjnych (foldery, kalendarze, pocztówki itp.). Część gmin wykorzystuje obiekty zabytkowe łącznie z elementami dziedzictwa niematerialnego do organizacji wydarzeń, takich jak: Tydzień Kultury Beskidzkiej, Gwarki Tarnogórskie, Święto Ciulimu-Czulentu, Festiwal Sztuki i Wina w Olsztynie.

¹⁶ Dane na podstawie ankiet.

Odrębną grupę działań promocyjnych stanowią coraz popularniejsze wydarzenia oparte na tradycjach i obrzędach, w tym działalność grup obrzędowych, zespołów regionalnych i folklorystycznych, chórów, orkiestr dętych itp.

W ostatnich latach zauważalna jest tendencja do nowatorskiego przetwarzania elementów dziedzictwa kulturowego zgodnie z nowoczesnym podejściem heritologicznym. Z jednej strony uzewnętrznia się to w wieloaspektowym podejściu do obiektów zabytkowych (rozpatrywanych łącznie z kontekstem krajobrazu kulturowego i dziedzictwa niematerialnego), z drugiej strony w ich innowacyjnym wykorzystaniu. Przykładami mogą być mydełko „Szarłota” wykorzystujące wizerunek Hałdy Szarłota jako logo akcji promocyjnych miasta Rydułtowy, czy też Move Your Brass – Festiwal Muzyki Dętej, w ramach którego nowoczesna muzyka brassowa zagościła w zabytkowych wnętrzach sakralnych.

Wyjątkową pozycję w promocji regionu zajmują zabytki wpisane na listę światowego dziedzictwa UNESCO. Na terenie województwa śląskiego jedynym obiektem wpisanym na listę UNESCO jest kopalnia rud ołowiu, srebra i cynku wraz z systemem gospodarowania wodami podziemnymi w Tarnowskich Górach. W Polsce obecnie jest 17 obiektów wpisanych na listę światowego dziedzictwa UNESCO.

Regionalne szlaki tematyczne

Zabytki województwa są również promowane przez włączenie wybranych zabytków do szlaków tematycznych o zasięgu regionalnym. W latach 2020–2021 na terenie województwa śląskiego następujące szlaki tematyczne o zasięgu wojewódzkim:

- **Szlak Orlich Gniazd** wyznaczony w 1950 roku z inicjatywy znanego krajoznawcy Kazimierza Sosnowskiego. Łączy on Kraków z Częstochową prowadząc przez najbardziej atrakcyjne krajobrazowo tereny Wyżyny Krakowsko-Częstochowskiej. W granicach województwa śląskiego na szlaku znajduje się 8 zamków i strażnic oraz Sanktuarium NMP na Jasnej Górze w Częstochowie
- **Szlak Architektury Drewnianej** powstał w 2002 roku i na początku tworzyły go 84 obiekty. W końcu 2021 roku na szlaku znajdowało się 97 obiektów. Od 2013 roku operatorem Szlaku Architektury Drewnianej jest muzeum „Górnośląski Park Etnograficzny w Chorzowie”.
- **Szlak Zabytków Techniki** powstał w 2006 roku i obejmował 29 obiektów, w końcu 2021 roku należało do niego 40 obiektów. Od roku 2020 Operatorem Szlaku Zabytków Techniki jest Muzeum Górnictwa Węglowego w Zabrze.
- **Szlak Kulinarny Śląskie Smaki** powstał w 2012 r. Tworzą go restauracje i lokale gastronomiczne serwujące tradycyjne dania regionalne. Obecnie na szlaku znajduje się 25 obiektów.

Zestawienie 21. Liczba obiektów na szlakach tematycznych województwa śląskiego

Nazwa szlaku	Liczba obiektów					
	w czasie utworzenia	2013	2015	2017	2019	2021
Szlak Architektury Drewnianej	84 (2002)	94	94	94	94	97 ¹⁷
Szlak Zabytków Techniki	29 (2006)	35	36	36	41	40 ¹⁸
Szlak Orlich Gniazd	7(1950)	7	7	7	7	8 ¹⁹
Szlak Kulinarny <i>Śląskie Smaki</i>	2012	b.d.	b.d.	b.d.	26	25 ²⁰

Na promocję Szlaków wpływają wydarzenia o zasięgu wojewódzkim, są to Industriada dla Szlaku Zabytków Techniki oraz Juromania dla Szlaku Orlich Gniazd. Szlak Architektury Drewnianej pomimo, że założony wcześniej nie doczekał się jeszcze wystarczającej promocji. Na wypromowanie szlaku nie wpłynęły nawet spektakularne odkrycia polichromii w wielu kościołach drewnianych mające miejsce w ostatnim czasie w wyniku prac konserwatorskich.

¹⁷ Wg <https://sad.slaskie.travel/?light> [dostęp 12.01.2022].

¹⁸ Wg <https://www.zabytkotechniki.pl/> [dostęp 12.01.2022].

¹⁹ Wg <https://orlegniazda.pl/> [dostęp 12.01.2022].

²⁰ Wg <https://slaskiesmaki.pl/> [dostęp 12.01.2022].

Szlaki tematyczne o zasięgu lokalnym, ponadlokalnym i międzynarodowym

Powiaty i gminy województwa śląskiego bardzo aktywnie włączyły się w kreowanie swojego wizerunku za pomocą zabytków i dziedzictwa kulturowego. Wyrazem tych działań są m. in. powstające szlaki kulturowe. Duży udział w tworzeniu szlaków kulturowych mają też organizacje pozarządowe. Obecnie na terenie województwa istnieje co najmniej 20 ponadlokalnych kulturowych szlaków tematycznych. Niektóre z nich stanowią fragmenty szlaków ogólnopolskich lub międzynarodowych.

W latach 2019–2021 26 gmin utworzyło nowe szlaki tematyczne, w tym rowerowe, promujące lokalne zabytki. Łącznie w ankietach wymieniono 71 odcinków nowych szlaków i ścieżek rowerowych.

Przez teren województwa śląskiego przebiega **Europejski Szlak Dziedzictwa Przemysłowego (European Route of Industrial Heritage – ERiH)** – międzynarodowa trasa turystyczna popularyzująca dziedzictwo przemysłowe – na szlaku znajduje się ponad 850 europejskich obiektów dziedzictwa przemysłowego. Na terenie województwa znajdują się 4 tzw. punkty kotwiczne szlaku (na 7 w Polsce): Zabytkowa Kopalnia Srebra w Tarnowskich Górach, Tyskie Browarium, Zabytkowa Kopalnia Węgla Kamiennego Guido w Zabrze oraz Muzeum Browaru Żywiec. W skład projektu ERiH jako szlak regionalny wchodzi cały Szlak Zabytków Techniki (jedyne szlak regionalny w ramach ERiH w Polsce).

Na obszarach przygranicznych województwa śląskiego wytyczone są szlaki łączące Polskę z Czechami:

- **Szlak tradycyjnego rzemiosła** – samochodowy, biegnący po stronie polskiej przez powiat cieszyński, a po stronie czeskiej przez powiat Frydek-Mistek;
- **Polsko-czeski Szlak Zakochanych** – biegnący po stronie polskiej przez powiat cieszyński, a po stronie czeskiej przez powiat Frydek-Mistek;
- **Żelazny szlak rowerowy** – opowiadający historię kolejnictwa i rozwoju przemysłowego obszaru pogranicza, biegnący po stronie polskiej przez powiaty wodzisławski i cieszyński i miasto Jastrzębie Zdrój, a po stronie czeskiej przez miasto Karwina;
- **Z historią na rowerze szlakiem rodu Lichnowskich** – szlak biegnący po stronie polskiej przez powiat raciborski (Krzanowice), a po stronie czeskiej przez powiat Opawski (Chuchelne).

W województwie śląskim znajduje się szereg ponadlokalnych tematycznych szlaków turystycznych promujących dziedzictwo kulturowe oraz tradycje regionalne i lokalne, wśród nich:

- **Szlak Obszaru Warownego „Śląsk”** – obejmuje obwarowania Polskiego Obszaru Warownego „Śląsk” wraz z fragmentami niemieckich umocnień wchodzących w skład Linii B–2. Biegnie przez powiaty będziński, tarnogórski, Bytom, Chorzów, Ruda Śląska, Świętochłowice;
- **Szlak Historii Górnictwa Górnos Śląskiego** – prowadzi przez zabytkowe obiekty reprezentujące górnictwo węgla kamiennego. Biegnie przez powiaty będziński, mikołowski, rybnicki, Piekary Śląskie, Siemianowice Śląskie);
- **Szlak Początków Hutnictwa** – prowadzi terenami dawnej eksploatacji rudy darniowej, wykorzystywanej do wytopu żelaza w tzw. hamerniach, eksponuje zabytki architektury oraz przyrodę „Pojezierza Palowickiego”. Biegnie przez Rybnik, Żory i gminę Czerwionka Leszczyny (powiat rybnicki);
- **Szlak Bohaterów Wieży Spadochronowej** – Prowadzi przez Katowice, powiaty gliwicki (Chudów) i mikołowski (Mikołów);
- **Szlak Husarii Polskiej** – obejmuje swoim zasięgiem na terenie województwa śląskiego: Będzin, Bytom, Piekary Śląskie, Orzech, Nakło, Tarnowskie Góry, Wieszową, Zabrze, Gliwice, Żernicę, Nieborowice, Pilchowice, Stanicę, Rudy, Rezerwat Przyrody Łęczczok, Racibórz, Pietrowice Wielkie, Krzanowice;
- **Szlak Powstańców Śląskich** – ukazuje miejsca związane z walkami powstańczymi lat 1919–1921 w okolicy Piekar Śląskich. Przebiega od Bytomia (kaplica „Mario, Wspomóż”) przez Szarlej, Kopiec Wyzwolenia i Radzionków;
- **Szlak Tysiąclecia Państwa Polskiego** biegnie z Bytomia do Zawiercia przez Radzionków;
- **Szlak św. Jakuba** – *Droga św. Jakuba* stanowiąca fragment międzynarodowego systemu dróg św. Jakuba wiodących do Santiago de Compostella (fragment na terenie miasta Piekary Śląskie); *Jurajska droga św. Jakuba* od Dąbrowy Zielonej przez Częstochowę do Krzepic (powiaty częstochowski i kłobucki);

- **Szlak Orlich Gniazd** – prowadzi wzdłuż linii zamków jurajskich od Krakowa do Częstochowy;
- **Szlak Książąt Pszczyńskich** biegnie przez Pszczynę, Kobiór i Tychy. Pozwala odwiedzić Muzeum Zamkowym w Pszczynie, Zameczek Myśliwski w Promnicach i Tyskie Browarium;
- **Jastrzębski Szlak Krajoznawczy im. Jerzego Fudzińskiego** – szlak oznaczony żółtym kolorem, skierowany do osób chcących zapoznać się z historią ziem w okolicach Jastrzębia-Zdroju. Na szlaku znajdują się ciekawe obiekty zabytkowe, takie jak: pałac barokowy w Zebrzydowicach, kościół pw. św. Katarzyny w Jastrzębiu Zdroju, Sanktuarium Matki Boskiej Fatimskiej w Turzy Śląskiej;
- **Szlak Ziemi Gliwickiej** – trasa o długości ok. 20 km, przebiega przez Gliwice, Rzeczyce, Jezioro Dzierżno Duże, Taciszów, Kanał Gliwicki, Jezioro Pławniowice, Niewiesz, Poniszowice;
- **Szlak okrężny wokół Gliwic** – o długości 136 km, łączy miejscowości znajdujące się na terenie powiatu gliwickiego bądź też z nim graniczące;
- **Szlak Reszków Muzyka i Konie (2010)** – ścieżka rowerowa prowadzi przez Kłomnice, Mykanów, Kruszynę, Rędziny i Mstów;
- **Szlak szkół mniejszościowych** biegnie przez Kuźnię Raciborską i Nędzę.

Gry miejskie i questy

Wiele gmin korzysta też z nowoczesnych form upowszechniania wiedzy o zabytkach i tradycjach lokalnych proponując uczestnictwo różnego rodzaju grach miejskich i questach. Wśród promujących się w ten sposób gmin wymienić można Strumień, Pszów, Kamienicę Śląską czy Czerwionkę-Leszczyń.

Inne

Wśród coraz częściej inicjowanych i następnie powtarzanych co roku wydarzeń znajdują się rekonstrukcje wydarzeń militarnych. M.in. w gminie Lubomia ma miejsce coroczna inscenizacja bitwy Olzańskiej z okresu Powstań Śląskich. Podobnie w Wyrach co roku organizowana jest rekonstrukcja bitwy Wyrskiej (2. wojna światowa). W gminie Miedzna znajduje się izba pamięci Bitwy pod Mokłą (2. wojna światowa).

OCENA REALIZACJI CELU STRATEGICZNEGO

Kształtowanie kulturowego obrazu województwa

REALIZACJA CELU OPERACYJNEGO

Włączenie zabytków w procesy gospodarcze

II.5. REWALORYZACJA I ADAPTACJA ZABYTKÓW

II.5.1. Prace konserwatorskie i adaptacyjne przy zabytkach

Wyznacznikiem ilości prac przy zabytkach jest między innymi liczba wydawanych przez Śląskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków pozwoleń na prace przy zabytkach wpisanych do rejestru na podstawie art. 36 ustawy. W okresie 2006–2009 wydano blisko 8,5 tysięcy takich decyzji. W latach 2010–2013 wydano blisko 10 tysięcy decyzji, a w latach 2014–2017 ok. 9,5 tysiąca. W latach 2018–2019 zauważalny jest spadek liczby wydanych decyzji, a w kolejnych dwóch latach wzrost do ponad 7 tysięcy. Dane te wskazują na wzrost liczby prac prowadzonych przy obiektach zabytkowych w stosunku do poprzedniego okresu sprawozdawczego.

Zestawienie 22. Liczba pozwoleń na prace przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków wydanych przez Śląskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków

Pozwolenia na prace	Razem 2010–2013	Razem 2014–2017	Razem 2018–2019	2020	2021	Razem 2020–2021
Liczba pozwoleń na prace przy zabytkach	9 888	9 519	5 873	3 463	3 712	7 175

Art. 30.7 pkt 2 Prawa Budowlanego daje organom administracji architektoniczno-budowlanej możliwość nałożenia obowiązku uzyskania pozwolenia na budowę dla prac objętych obowiązkiem zgłoszenia, jeżeli ich realizacja może spowodować pogorszenie stanu zachowania zabytków. Nałożenie takiego obowiązku na inwestora zwiększa możliwości prawne wojewódzkiego konserwatora zabytków w zakresie opiniowania prac przy zabytkach chronionych na mocy zapisów miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego. W praktyce ścieżka jest bardzo rzadko wykorzystywana, znaczna większość powiatów ziemskich i grodzkich nie wydała w ostatnich trzech latach²¹ żadnego pozwolenia w oparciu o art. 30.7 pkt 2 Prawa Budowlanego. Najwięcej decyzji wśród powiatów grodzkich wydało Bielsko-Biała (21), a wśród ziemskich powiat żywiecki (40).

Zestawienie 23. Liczba decyzji wydanych przez powiaty na podstawie art. 30.7 pkt 2 Prawa Budowlanego²²

Liczba decyzji	2019	2020	2021	Razem 2020–2021
wydanych przez powiaty ziemskie	21	23	19	42
wydanych przez powiaty grodzkie	14	9	13	22
RAZEM	35	32	32	64

II.5.2. Finansowanie opieki nad zabytkami

Dotacje Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego²³

Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego wspiera opiekę nad zabytkami i dziedzictwem niematerialnym udzielając dotacji w ramach programów z obszaru dziedzictwa kulturowego i historycznego. Działania wynikające z programu opieki nad zabytkami mogą być finansowane w ramach programów:

- „Ochrona zabytków” –program, którego celem strategicznym jest zachowanie materialnego dziedzictwa kulturowego poprzez konserwację i rewaloryzację zabytków nieruchomych i ruchomych oraz ich udostępnianie na cele publiczne²⁴. Dotacje udzielane są na podstawie art. 74 ustawy.
- „Kultura ludowa i tradycyjna” – celem programu jest wspieranie zjawisk związanych z kulturami tradycyjnymi na poziomie lokalnym, regionalnym i ogólnopolskim²⁵.
- „Ochrona zabytków archeologicznych”. Celem programu jest ochrona dziedzictwa archeologicznego realizowana między innymi poprzez rozpoznanie i dokumentację stanowisk archeologicznych, a także poprzez opracowanie i upowszechnianie wyników badań²⁶.

²¹ Pytanie w ankiecie obejmowało dane za lata 2019, 2020, 2021.

²² Dane na podstawie ankiet.

²³ Opracowane na podstawie stron internetowych Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego.

²⁴ Na podstawie regulaminu programu „Ochrona Zabytków”.

²⁵ Na podstawie regulaminu programu „Kultura Ludowa i Tradycyjna”.

²⁶ Na podstawie regulaminu programu „Ochrona Zabytków Archeologicznych”.

Zestawienie 24. Liczba pozytywnie rozpatrzonych wniosków o dotację MKiDN w ramach wybranych programów w obszarze dziedzictwo kulturowe i historyczne w latach 2006–2021 (dot. województwa śląskiego)

Program	Razem 2014–2017	Razem 2018–2019	2020	2021	Razem 2020–2021
Ochrona zabytków	69 (2016–2017)	31	28	24	52
Ochrona zabytków archeologicznych		3	0	2	2
Kultura ludowa i tradycja		26	19	12	31
RAZEM	69	60	47	38	85

Zestawienie 25. Wartość dotacji MKiDN przyznanych w latach 2006–2021 w ramach wybranych programów w obszarze dziedzictwo kulturowe i historyczne (dotyczy województwa śląskiego)

Program	Razem 2014–2017	Razem 2018–2019	2020	2021	Razem 2020–2021
	kwota [zł]				
Ochrona zabytków	10 891 616	4 742 000	5 589 374,18	3 394 783,37	8 984 157,55
Ochrona zabytków archeologicznych		71 800	0	89 700	89 700
Kultura ludowa i tradycja		940 000	675 000	474 000	1 149 000
RAZEM	10 891 616	5 753 800	6 264 374,18	3 958 483,37	10 222 857,55

Na podstawie powyższych danych możemy stwierdzić, że w ciągu dwóch ostatnich lat (2020–2021) suma udzielonego wsparcia dla obiektów i działań z terenu województwa śląskiego była prawie dwa razy wyższa, niż w poprzednim okresie sprawozdawczym.

Dotacje Śląskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków na prace przy zabytkach

Dotacje Śląskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków są udzielane ze środków finansowych z budżetu państwa w części, której dysponentem jest wojewoda na podstawie art. 74 ustawy. Poza wyżej wymienionymi dotacjami, Śląski Wojewódzki Konserwator Zabytków finansuje również prace archeologiczne (badania ratownicze, badania w ramach programu Archeologiczne Zdjęcie Polski) oraz wykonywanie dokumentacji, badań i ekspertyz konserwatorskich (patrz: rozdział II.3.1., zestawienie 6 i 7).

Zestawienie 26. Finansowanie prac konserwatorskich i budowlanych przez Śląskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków – liczba dotowanych obiektów²⁷

Liczba dotowanych zabytków	2014–2017	2018–2019	2020	2021	Razem 2020–2021
nieruchomych	168	64	37	29	66
ruchomych	45	33	11	20	31
Razem	213	97	48	49	97

Zestawienie 27. Finansowanie prac konserwatorskich i budowlanych przez Śląskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków – wysokość dotacji²⁸

Wysokość dotacji dla zabytków	2014–2017	2018–2019	2020	2021	Razem 2020–2021
	kwota [zł]				
nieruchomych	8 278 256	4 249 321	1 783 645,18	1 827 706,57	3 611 351,75
ruchomych	1 973 537	1 442 218	1023 301,67	1 041 048,33	2 064 350
Razem	10 251 794	5 691 539	2 806 946,85	2 868 754,9	5 675 701,75

Analiza danych pozwala stwierdzić, że poziom udzielonych przez Śląskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków dotacji w okresie 2020–2021 utrzymuje się na podobnym poziomie jak w latach poprzednich.

Dotacje Narodowego i Wojewódzkiego Funduszu Ochrony Środowiska

Dotacje Narodowego i Wojewódzkiego Funduszu Ochrony Środowiska dotyczące obiektów zabytkowych pochodzą z nakładów na ochronę przyrody i krajobrazu, w tym ochronę parków wpisanych do rejestru zabytków i parków o charakterze regionalnym.

W roku 2020 Wojewódzki Fundusz Ochrony Środowiska udzielił dotacji na prace w zabytkowych parkach w gminach Tarnowskie Góry, Bestwina, Pszczyna, Jastrzębie-Zdrój, Świerklaniec, w powiecie częstochowskim oraz na terenach zespołów pałacowo-parkowych w Rajczy, Cieszynie, Reptach i Rybniku. Wśród dotowanych prac były m.in. wykonanie cięć i zabiegów pielęgnacyjnych, renowacja trawników, czyszczenie z podrostów czy nowe nasadzenia²⁹.

W 2021 roku Wojewódzki Fundusz Ochrony Środowiska udzielił dotacji na prace w zabytkowych parkach w Reptach, Żłotym Potoku, Parzymiechach, Ornontowicach, Kochcicach, Rudołtowicach, Łubowicach, Pszczynie i Cielętnikach. Łączna kwota dotacji dla parków zabytkowych w województwie śląskim wyniosła w 2021 roku 582 056,7 zł³⁰.

²⁷ Na podstawie informacji ŚWKZ.

²⁸ Na podstawie informacji ŚWKZ.

²⁹ Źródło: https://www.wfosigw.katowice.pl/files/sprawozdanie_2020.pdf [dostęp 2.02 2022].

³⁰ Źródło: <http://www.wfosigw.katowice.pl/files/ep/Parki.pdf>, brak danych za lata wcześniejsze [dostęp 2.02 2022].

Zestawienie 28. Dotacje WFOŚ i NFOŚ na prace w parkach zabytkowych województwa śląskiego³¹

Dotacje na konserwację parków zabytkowych	2014–2017	2018–2019	2020	2021
Wartość dotacji	2 778 981 zł	bd.	bd.	582 056,70 zł
Liczba dotowanych obiektów	7	bd.	bd.	9

Dotacje Samorządu Województwa Śląskiego

Zarząd Województwa Śląskiego wspiera opiekę nad zabytkami za pomocą organizowanych otwartych konkursów ofert na zadanie publiczne. W latach 2020–2021 zorganizowano łącznie 14 konkursów, w których można było uzyskać dofinansowanie prac przy obiektach zabytkowych lub wsparcie dla promocji i popularyzacji dziedzictwa kulturowego regionu. W stosunku do poprzedniego okresu sprawozdawczego (2018–2019), 4 konkursy nie miały kontynuacji w latach 2020–2021.

Zestawienie 29. Wysokość dotacji w konkursach Zarządu Województwa Śląskiego na cele związane z opieką nad zabytkami

Lp.	2010–2013	2014–2017	2018–2019	2020	2021	Razem 2020–2021
	Kwota dotacji [zł]					
1	Otwarty konkurs na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków					
	4 500 000	3 005 000	1 700 000	500 000	1 000 000	1 500 000
2	Otwarty konkurs ofert na zadania publiczne województwa śląskiego w dziedzinie kultury, ochrony i upowszechniania dziedzictwa kulturowego					
	485 000	224 660	586 000	500 000	500 000	1 000 000
3	Otwarty konkurs ofert na zadania publiczne Województwa Śląskiego w dziedzinie upowszechniania dziedzictwa przemysłowego					
	-	1 450 000	686 000	0	0	0
4	Otwarty konkurs ofert na zadania publiczne Województwa Śląskiego w dziedzinie wzmacniania współpracy sieciowej na Szlaku Zabytków Techniki					
	-	165 000	100 000	0	0	0
5	Otwarty konkurs ofert na zadania publiczne Województwa Śląskiego w sferze działań na rzecz zachowania wielokulturowości regionu oraz kultury mniejszości narodowych i etnicznych					
	-	47 000	12 000	0	0	0
6	Otwarty konkurs ofert na zadania publiczne województwa śląskiego w dziedzinie edukacji publicznej z uwzględnieniem obchodów Stulecia Wybuchu Powstań Śląskich					
	-	-	86 199	40 000	56 000	96 000
7	Otwarty konkurs ofert na zadania publiczne Województwa Śląskiego w dziedzinie turystyki i krajoznawstwa w 2020 w ramach projektu „Śląskie. Łączy nas turystyka”					
	-	-	-	600 000	0	600 000
8	Otwarty konkurs ofert na zadania publiczne województwa śląskiego w dziedzinie krajoznawstwa, w tym upowszechniania turystyki					
	1 388 700	12 850	6 277	95 000	95 000	190 000
9	Otwarty konkurs ofert na zadania publiczne województwa śląskiego w dziedzinie promocji produktu turystycznego Szlak Orlich Gniazd na terenie wybranych obiektów oraz gmin należących do Szlaku Orlich Gniazd					
	-	-	500 000	0	0	0

³¹ Informacja ze strony WFOŚiGW i ankiet.

10	Program Aktywizacji Gospodarczej oraz Zachowania Dziedzictwa Kulturowego Beskidów i Jury Krakowsko-Częstochowskiej — Owca Plus Dziedzictwo Ludowe Owca II					
	375 805	343 378	67 275	503 750	598 654	1 102 404
11	Konkurs „Piękna wieś województwa śląskiego”					
	42 300	87 000	26 000	120 000	119 000	239 000
Razem	8 770 595	7 165 744	4 134 291	2 358 750	2 368 654	4 727 404

Ogółem w latach 2020–2021 w konkursach Zarządu Województwa Śląskiego na cele związane z opieką nad zabytkami udzielono dofinansowania w wysokości prawie 5 mln zł.

Wsparcie zabytków w ramach Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Śląskiego na lata 2014–2020 (RPO)³²

Wsparcie zabytków w ramach RPO może odbywać się w ramach kilku osi. Najważniejsze działania prowadzone są w projektach w ramach Działania 5.3 „Dziedzictwo kulturowe”. W działaniu tym wszystkie projekty są ukierunkowane na obiekty zabytkowe (wpisane do rejestru zabytków) i na zachowanie dziedzictwa kulturowego.

Zestawienie finansowe dotyczące Działania 5.3 „Dziedzictwo kulturowe”:

- wartość alokacji ogółem: 50 253 750 euro, czyli 228 654 562,50³³ zł
- wartość środków zakontraktowanych na koniec 2021 r.: 218 439 141,90 zł,
- wartość płatności środków unijnych z dnia 31.12.2019 r.: 61 589 855,49 zł oraz z dnia 30.12.2021 r.: 143 113 870,41 zł,

Różnicę wynoszącą: 81 650 298,51 zł, można przyjąć jako wartość nakładów wypłaconych w latach 2020–21.

Wartość budżetu państwa na koniec 2019 r. wynosiła 9 209 360,35 oraz na koniec 2021 r. – 8 855 169,86, co dało różnicę 354 190,49 zł. Oznacza to, że w omawianym okresie środki zwrócone przez beneficjentów przewyższały środki wypłacone.

W przypadku innych działań, dofinansowanie prac dotyczących obiektów zabytkowych mogą stanowić pewien element projektu.

Przykłady tego typu projektów:

- zabytkowe obiekty mogą podlegać pracom termomodernizacyjnym (Dz. 4.3);
- zabytkowy dworzec może być elementem centrum przesiadkowego (Dz. 4.5);
- zabytkowe obiekty mogą być rewitalizowane (Dz. 10.3);
- wsparcie szkoły mieszczącej się w zabytkowym budynku (Dz. 12.2).

Finansowanie opieki nad zabytkami przez powiaty i gminy³⁴

Wydatki powiatów i gmin na zadania związane z opieką nad zabytkami obejmują szerokie spektrum działań. Są to wydatki na remonty i konserwację zabytków dokonywane na podstawie podejmowanych przez powiaty i gminy odpowiednich uchwał w sprawie zasad i trybu udzielania dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków, wydatki na obiekty własne oraz wydatki na wydarzenia i imprezy promujące i popularyzujące lokalne zabytki i tradycje. Powiaty i gminy na prowadzenie swoich działań mogą też pozyskiwać dotacje z różnych źródeł, w tym z funduszy europejskich.

³² Dane przekazane z referatu zarządzania rzeczowo-finansowego Departament Rozwoju Regionalnego Urzędu Marszałkowskiego Województwa Śląskiego.

³³ Uwzględniając kurs szacunkowy 1 euro = 4,55 zł.

³⁴ Dane pochodzą z ankiet.

Zestawienie 30. Wydatki samorządów terytorialnych na działania związane z opieką nad zabytkami

Jednostki samorządu terytorialnego	2010–2013	2014–2017	2018–2019	2020	2021	Razem 2020–2021
	Wysokość wydatków [zł]					
gminy	18 056 501	44 976 507	19 038 381	10 768 605	13 407 280	24 175 885
powiaty grodzkie	42 269 575	63 537 153	73 826 893	59 533 318	50 838 395	110 371 713
powiaty ziemskie	6 941 683	10 684 141	3 848 249	6709672	4026716	10 736 388
RAZEM	67 267 759	119 197 801	96 713 523	77 011 595	68 272 391	145 283 986

Jak wynika z zestawienia w okresie 2020–2021 wydatki gmin na obiekty zabytkowe wzrosły w stosunku do lat poprzednich. Jak w poprzednich okresach sprawozdawczych, największe sumy wydatkowane na obiekty zabytkowe poniosły miasta na prawach powiatu. W latach 2020–2021 było to łącznie ponad 110 milionów złotych.

Zestawienie 31. Dotacje na działania związane z opieką nad zabytkami pozyskane przez jednostki samorządu terytorialnego³⁵

Jednostki samorządu terytorialnego	2010–2013	2014–2017	2018–2019	2020	2021	Razem 2020–2021
	Wysokość wydatków [zł]					
Gminy	121 689 369	40 533 912	76 745 953	8 371 532	5 704 967	14 076 499
Powiaty grodzkie	74 739 166	70 438 725	118 572 623	86 851 878	41 842 428	128 694 306
Powiaty ziemskie	13 394 832	5 775 032	5 741 016	12 490 412	7 480 238	19 970 650
RAZEM	209 822 367	116 747 669	201 059 592	107 713 822	55 027 633	162 741 455

Z zestawienia wynika że w latach 2020–2021 pozyskano ponad 160 mln zł dotacji wykorzystanych w opiece nad zabytkami. Zauważalny jest znaczący spadek dotacji pozyskanych przez gminy z ponad 78 mln zł w latach 2018–2019 do 14 mln w latach 2020–2021. Duży wzrost pozyskanych środków odnotowano w przypadku powiatów ziemskich (z niecałych 6 mln zł do prawie 20 mln zł). W przypadku powiatów grodzkich wzrost pozyskanych dotacji był nieznaczny.

Skalę wydatków na działania związane z opieką nad zabytkami oraz pozyskanych dotacji realizowanych przez samorządy przedstawiają zestawienia 31–32³⁶.

³⁵ Dane uzyskane na podstawie ankiet.

³⁶ Dane uzyskane na podstawie ankiet.

Zestawienie 32. Skala wydatków powiatów ziemskich na działania związane z opieką nad zabytkami

Wydatki [zł]	2018–2019	2020	2021	Razem 2020–2021
> 10 000 000	0	0	0	0
5 000 001– 10 000 000	0	1	0	1
1 000 001– 5 000 000	1	3	2	5
500 001– 1 000 000	1	0	1	1
100 000–500 000	8	2	2	4
50 001–100 000	3	2	2	4
10 001–50 000	3	0	2	2
1–10 000	2	2	0	2
0	16	6	6	12
brak danych	-	2	3	-

W latach 2020–2021 nie finansowało działań związanych z opieką nad zabytkami 6 powiatów. W pozostałych powiatach skala wydatków jest zróżnicowana i nie wykazuje czytelnych tendencji.

Zestawienie 33. Skala dotacji pozyskanych przez powiaty ziemskie na działania związane z opieką nad zabytkami

Wydatki [zł]	2018–2019	2020	2021	Razem 2020–2021
> 10 000 000	0	1	0	1
5 000 001–10 000 000	0	0	1	1
1 000 001–5 000 000	4	1	1	2
500 001–1 000 000	0	0	0	0
100 001–500 000	0	0	0	0
50 001–100 000	0	0	1	1
10 001–50 000	0	0	0	0
1–10 000	0	0	0	0
0	30	12	11	23
brak danych	-	3	3	-

W niewielkim stopniu powiaty ziemskie pozyskiwały dotacje na działania związane z opieką nad zabytkami. W latach 2020 i 2021 powiaty ziemskie pozyskały odpowiednio 2 i 3 dotacje, w tym jedną w wysokości ponad 10 mln zł.

Zestawienie 34. Skala wydatków gmin (w tym powiatów grodzkich) na działania związane z opieką nad zabytkami

Wydatki [zł]	2018–2019		2020		2021		Razem 2020–2021	
	G	PG	G	PG	G	PG	G	PG
> 10 000 000	0	1	0	2	0	3	0	5
5 000 001–10 000 000	0	0	1	1	0	2	1	3
1 000 001–5 000 000	10	15	2	8	5	4	7	12
500 001–1 000 000	4	2	1	1	1	3	2	4
100 001–500 000	15	7	4	2	11	3	15	5
50 001–100 000	19	2	7	0	4	0	11	0
10 001–50 000	38	3	13	1	18	1	31	1
1–10 000	13	1	2	0	5	0	7	0
0	197	7	92	2	80	2	172	4
brak danych	-	-	26	2	24	1	-	-

G - gminy, PG – powiaty grodzkie

Na przestrzeni czasu liczba gmin i powiatów miejskich finansujących opiekę nad zabytkami pozostaje na podobnym poziomie. W okresie 2020–2021 największa liczba gmin poniosła wydatki na opiekę nad zabytkami rzędu 10 do 50 tys. złotych. Powiaty miejskie najczęściej przeznaczają na finansowanie opieki nad zabytkami kwoty od 1 do 5 mln złotych rocznie.

Zestawienie 35. Skala dotacji uzyskanych przez gminy (w tym powiaty grodzkie) na działania związane z opieką nad zabytkami

Wydatki [zł]	2018–2019		2020		2021		Razem 2020–2021	
	G	PG	G	PG	G	PG	G	PG
> 10 000 000	3	4	0	4	0	1	0	5
5 000 001–10 000 000	2	4	1	1	0	1	1	2
1 000 001–5 000 000	10	8	2	2	5	3	7	5
500 001–1 000 000	2	0	1	0	1	1	2	1
100 001–500 000	6	0	4	1	11	1	15	2
50 001–100 000	4	0	7	0	4	1	11	1
10 001–50 000	9	0	13	2	18	3	31	5
1–10 000	6	0	2	0	5	0	7	0
0	254	22	92	6	80	6	172	12
brak danych	-	-	26	3	24	2	-	-

G – Gminy, PG – powiaty grodzkie

Nadal bardzo niewielka liczba gmin uzyskuje dotacje na realizację zadań związanych z opieką nad zabytkami. W latach 2020–2021 największa liczba dotacji pozyskanych przez gminy udzielona była na kwotę w wysokości pomiędzy 10 a 50 tys. zł. Znacząca liczba gmin nie pozyskała funduszy zewnętrznych na opiekę nad zabytkami.

OCENA REALIZACJI CELU STRATEGICZNEGO*Kształtowanie pozytywnych postaw społeczeństwa wobec dziedzictwa kulturowego regionu***REALIZACJA CELU OPERACYJNEGO***Upowszechnianie wiedzy o zabytkach***II.6.UPOWSZECHNIANIE WIEDZY O ZABYTKACH****II.6.1. Wzmocnienie edukacji o dziedzictwie kulturowym****Edukacja na uczelniach wyższych³⁷**

Na wyższych uczelniach województwa śląskiego, na wyszczególnionych poniżej uczelniach, w ramach określonych kierunków studiów prowadzone są zajęcia uwzględniające problematykę ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.

Zestawienie 36. Kierunki studiów o programach obejmujących zagadnienia z zakresu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami wraz z liczbą studentów³⁸

Nazwa uczelni	Kierunek studiów	Liczba studentów w roku akademickim 2019/2020	Liczba studentów w roku akademickim 2020/2021
Politechnika Śląska	Architektura	678	722
	Architektura wnętrz	141	142
	Budownictwo, specjalność inżynieria procesów budowlanych	285	275
Uniwersytet Śląski	Prawo	2431	2396
	Administracja	541	522
	Informacja naukowa i bibliotekoznawstwo	164	137
	Kulturoznawstwa	169	162
	Architektura informacji	89	124
	Etnologia i antropologia kulturowa	36	38
	Turystyka	61	63
	Turystyka historyczna	120	95
	Historia sztuki	99	94
	Etnologia sztuki		
	Animacja społeczno-kulturalna z edukacją kulturalną	47	39
Wyższa Szkoła Techniczna w Katowicach	Architektura	214	200
	Architektura wnętrz	215	211

³⁷ Na podstawie danych z ankiet.

³⁸ Na podstawie danych z ankiet.

Zestawienie 37. Liczba prac inżynierskich, licencjackich oraz magisterskich poświęconych dokumentowaniu dziedzictwa kulturowego regionu uzyskanych na poszczególnych kierunkach studiów na wyższych uczelniach³⁹

Nazwa uczelni	2017–2019	2020	2021	Razem 2020–2021
Politechnika Śląska	18	7	14	21
Uniwersytet Śląski	8	79		79
Uniwersytet Ekonomiczny	2	0	0	0
Politechnika Częstochowska	3	0	0	0
Wyższa Szkoła Techniczna w Katowicach	bd.	5	4	9
RAZEM	31			109

II.6.2. Popularyzacja zabytków i wiedzy o zabytkach

Wśród imprez o zasięgu międzynarodowym i regionalnym popularyzujących zabytki odbywających się na terenie województwa należy wymienić:

- Europejskie Dni Dziedzictwa koordynowane od roku 2009 przez Narodowy Instytut Dziedzictwa. Jest to impreza o zasięgu europejskim mająca na celu podnoszenie świadomości bogactwa i różnorodności kultury w regionach. Co roku, we wrześniu, Europejskie Dni Dziedzictwa odbywają się pod wspólnym dla terenu całej Polski hasłem. W organizację EDD coraz chętniej włączają się gminy, muzea, stowarzyszenia oraz inne instytucje. W roku 2020 w 40 miejscowościach na terenie województwa odbyły się różnego rodzaju wydarzenia popularyzujące zabytki pod egidą EDD, a w 2021 w 46. Wśród nich znajdują się również wydarzenia organizowane przez Instytut Myśli Polskiej im. W. Korfańtego.
- **INDUSTRIADA** – święto Szlaku Zabytków Techniki, odbywające się co roku w obiektach należących do Szlaku Zabytków Techniki oraz w tzw. obiektach zaprzyjaźnionych wybieranych corocznie w ramach konkursu organizowanego przez Operatora Szlaku – Muzeum Górnictwa Węglowego w Zabrze. W 2020 r. Industriada odbyła się w 36 obiektach, w 23 miastach, gdzie w zorganizowanych wydarzeniach (301) wzięło udział ponad 20 tysięcy uczestników. W 2021 r. Industriada odbyła się w 38 obiektach i 25 miastach. Liczba osób biorących udział w zorganizowanych wydarzeniach (341) przekroczyła 50 tys. Mniejsza liczba uczestników wydarzeń spowodowana w stosunku do lat wcześniejszych (ok. 100 tysięcy uczestników) była spowodowana wprowadzeniem stanu pandemii oraz związanymi z tym ograniczeniami, ale także z obawami potencjalnych uczestników.
- **Juromania** coroczne święto Jury Krakowsko-Częstochowskiej, którego celem jest wypromowanie regionu oraz przedłużenie sezonu turystycznego na Jurze, organizowane od 2018 roku. W działania na rzecz stworzenia sieci współpracy, włączyły się dwa województwa – śląskie i małopolskie, jurajskie gminy i miasta, jak również wiele instytucji kultury i stowarzyszeń. Z roku na rok popularność wydarzenia wzrasta. W roku 2021 w ramach Juromanii odbyło się ponad 300 wydarzeń w ponad 63 lokalizacjach. Liczbę uczestników szacuje się na prawie 25 tysięcy⁴⁰.

W gminach tradycyjnie już organizuje się wydarzenia promujące kulturę ludową i lokalne tradycje. Są to różnorodne imprezy, wystawy, konkursy, festiwale, a także warsztaty, szkolenia czy też konferencje lub sesje. Ich liczba od wielu lat jest podobna. Zazwyczaj są to imprezy cykliczne.

Popularyzacją problematyki ochrony zabytków i opieki nad zabytkami w skali województwa zajmował się Instytut Myśli Polskiej im. W. Korfańtego w Katowicach, dla którego jest to jedno z działań statutowych. Wśród przedsięwzięć Instytutu wymienić należy organizowanie różnego rodzaju wydarzeń, konferencji naukowych, warsztatów, szkoleń czy przygotowywanie wydawnictw.

³⁹ Daty roczne w tabeli dotyczą zakończenia roku akademickiego.

⁴⁰ Dane obejmują wydarzenia na terenie województw małopolskiego i śląskiego łącznie.

Zestawienie 38. Działalność Instytutu Myśli Polskiej im. W. Korfańtego w zakresie popularyzacji ochrony zabytków i opieki nad zabytkami (Dział Centrum Dziedzictwa Kulturowego, Dział Historii, Dział Obserwatorium Kultury)

Rodzaj działania	Liczba działań	
	2020	2021
Wystawy i ekspozycje	11	13
Imprezy własne	4	6
Wydawnictwa	8	10
Sesje, wykłady, szkolenia, seminaria, warsztaty	20	28
Wykonane opracowania dokumentacyjne	35	46
Opracowania, opublikowane artykuły	8	15
SUMA	86	118

OCENA REALIZACJI CELU STRATEGICZNEGO

Kształtowanie pozytywnych postaw społeczeństwa wobec dziedzictwa kulturowego regionu

REALIZACJA CELU OPERACYJNEGO

Aktywizacja społeczności lokalnych na rzecz opieki nad zabytkami

II.7. AKTYWIZACJA SPOŁECZNOŚCI LOKALNYCH NA RZECZ OPIEKI NAD ZABYTKAMI

II.7.1. Organizacje pozarządowe (NGO) działające w sferze opieki nad zabytkami

Na terenie województwa śląskiego działa wiele stowarzyszeń, organizacji, fundacji, których cele statutowe związane są z problematyką ochrony zabytków i opieki nad zabytkami. Wiele z nich działa bardzo aktywnie organizując różnego rodzaju akcje, sesje, wykłady, wycieczki, przygotowując wydawnictwa czy opracowując artykuły dla prasy lokalnej. Informację o swojej działalności zamieszczają na stronach internetowych. Część z nich ściśle współpracuje z gminami na rzecz opieki nad zabytkami.

Zestawienie 39. Organizacje pozarządowe (NGO) związane z opieką nad zabytkami w gminach i miastach na prawach powiatu oraz współpraca gmin i miast na prawach powiatu z tymi organizacjami

Liczba	2012–2013	2014–2015	2016- 2017	2018–2019	2020–2021
lokalnych NGO	102	94	88	44	135
gmin współpracujących z lokalnymi NGO	41	46	42	31	31
gmin współpracujących z ponadlokalnymi NGO	bd.	bd.	bd.	17	15

W latach 2020–2021 liczba organizacji pozarządowych działających na terenie gmin wynosiła 135 co jest znaczącym wzrostem, w stosunku do poprzednich okresów. Z 68 spośród nich gminy zadeklarowały współpracę. Ponadto gminy deklarują współpracę z 22 ponadlokalnymi organizacjami pozarządowymi związanymi z opieką nad zabytkami.

Trend wzrostowy nie oznaczał jednak wypracowania narzędzi, które ukierunkowałyby organizacje pozarządowe, by w ramach swojej działalności realizowały prace i aktywności związane z ochroną i opieką nad zabytkami i dziedzictwem kulturowym. Dopiero rozszerzenie mechanizmów budżetu obywatelskiego do

poziomu regionalnego pozwala zaproponować organizacjom nie tylko przejrzysty sposób finansowania, ale także merytoryczną opiekę instytucji kultury lub ekspertów z danej dziedziny.

Warto zdać sobie sprawę także z tego, iż wiele stowarzyszeń i fundacji powoływanych jest w celu uratowania konkretnego zabytku, gdyż taka forma prawna umożliwi różnorodne działania, które niekoniecznie są dostępne dla biznesu lub pozostałych sektorów gospodarki. Stąd możemy oczekiwać, że coraz częściej będą pojawiać się fuzje polegające na łączeniu przedsiębiorstw lub firm prywatnych z fundacjami lub stowarzyszeniami, które będą uzupełniały wypełnianie celu ochrony i opieki nad zabytkami, leżące głównie na barkach samorządu.

II.7.2. Społeczni opiekunowie zabytków

Społeczni opiekunowie zabytków ustanawiani są – na wniosek wojewódzkiego konserwatora zabytków – przez starostę właściwego według miejsca zamieszkania kandydata. Starosta jest zobowiązany zawiadomić wojewódzkiego konserwatora zabytków o ustanowieniu społecznego opiekuna zabytków (art. 103 ustawy). Społeczni opiekunowie zabytków podejmują działania związane z zachowaniem wartości zabytków i utrzymaniem ich w jak najlepszym stanie oraz upowszechniają wiedzę o zabytkach, w ramach swojej pracy współpracują z wojewódzkim konserwatorem zabytków i starostą (art. 102 ustawy). Liczba ustanowionych społecznych opiekunów zabytków co roku jest bardzo niska. W latach 2014–2021 przedstawia ją zestawienie 25.

Zestawienie 40. Liczba społecznych opiekunów zabytków ustanowionych w latach 2014–2021

Społeczni opiekunowie zabytków	2014–2017	2018–2019	2020–2021
Liczba wniosków kierowanych przez Śląskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków	3	0	4
Liczba ustanowionych Społecznych Opiekunów Zabytków	3	0	4

II.7.3. Wspieranie działań na rzecz poznania dziedzictwa kulturowego regionu

Nagrody Marszałka Województwa Śląskiego w dziedzinie kultury

Marszałek Województwa przyznaje dwie nagrody za działalność związaną z opieką nad zabytkami Są to:

- Nagroda w dziedzinie kultury przyznawana w trzech kategoriach: artystycznej, za upowszechnianie i ochronę dóbr kultury oraz dla młodych twórców
- Nagroda za wybitne osiągnięcia w dziedzinie konserwacji zabytków przyznawana od 2010 roku. Wyróżnienie to mogą otrzymać osoby fizyczne lub prawne (z wyłączeniem muzeów) za realizację wyróżniających się prac konserwatorskich przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków na terenie naszego województwa.

Zestawienie 41. Liczba przyznanych Nagród Marszałka Województwa Śląskiego w Dziedzinie Kultury w latach 2014–2021

Nagroda Marszałka Województwa Śląskiego	Liczba nagrodzonych osób				
	2014–2017	2018	2019	2020	2021
za wybitne osiągnięcia w dziedzinie konserwacji zabytków	8	1	2	2	2
w dziedzinie kultury w kategorii upowszechnianie i ochronę dóbr kultury	12	3	3	3	2

Nagrody za osiągnięcia w dziedzinie upowszechniania kultury i ochrony zabytków

Nagrody za osiągnięcia w dziedzinie upowszechniania kultury i ochrony zabytków mogą być również przyznawane przez gminy i powiaty, jednak jak wynika z przesłanych ankiet, ta forma zachęty do opieki nad zabytkami jest przez jednostki samorządów terytorialnych stosowana rzadko.

Zestawienie 42. Liczba przyznanych nagród za osiągnięcia w dziedzinie opieki nad zabytkami przez gminy na terenie powiatów ziemskich⁴¹

Powiat	2014–2017	2018	2019	2020	2021
będziński	0	0	0	0	0
bielski	1	0	0	0	0
bieruńsko-lędzki	0	0	0	0	0
cieszyński	0	1	3	1	1
częstochowski	1	0	0	0	0
gliwicki	0	0	0	0	0
kłobucki	0	0	0	0	0
lubliniecki	0	0	0	0	0
mikołowski	0	0	1	0	0
myszkowski	0	0	0	0	0
pszczyński	0	1	4	4	5
raciborski	1	0	0	0	1
rybnicki	0	0	0	0	0
tarnogórski	1	0	0	0	0
wodzisławski	0	0	0	0	0
zawierciański	0	0	0	0	0
żywiecki	0	0	0	0	0

W latach 2020–2021 jedynie trzy gminy w trzech powiatach przyznały nagrody za osiągnięcia w dziedzinie upowszechniania kultury i ochrony zabytków. Z tych danych wynika, że gminy nie wykorzystują narzędzia jakimi są nagrody do wspierania opieki nad zabytkami.

⁴¹ Dane uzyskane na podstawie ankiet.

Zestawienie 43. Liczba przyznanych nagród za upowszechnianie oraz osiągnięcia w dziedzinie opieki nad zabytkami przez powiaty grodzkie⁴²

Powiat	2014–2017	2018	2019	2020	2021
Bielsko-Biała	0	0	0	0	0
Bytom	0	0	0	4	5
Częstochowa	0	3	1	1	1
Chorzów	0	0	0	0	0
Dąbrowa Górnicza	14	0	0	0	0
Gliwice	0	0	0	2	3
Jastrzębie Zdrój	0	0	0	0	0
Jaworzno	0	0	0	0	0
Katowice	13	25	27	14	13
Mysłowice	0	0	0	0	0
Piekary Śląskie	0	0	0	0	0
Ruda Śląska	0	0	1	0	0
Rybnik	0	13	10	0	0
Sosnowiec	0	0	0	3	3
Siemianowice Śląskie	1	0	0	0	0
Świętochłowice	0	0	1	0	0
Tychy	0	2	1	0	0
Zabrze	0	0	0	1	2
Żory	0	0	0	2	2

Podobnie jak w gminach tylko nieliczne powiaty grodzkie przyznają nagrodę za upowszechnienie oraz za osiągnięcia w dziedzinie opieki nad zabytkami. W latach 2020–2021 takie nagrody przyznało 7 miast.

⁴² Dane uzyskane na podstawie ankiet.

Zestawienie 44. Liczba przyznanych nagród za osiągnięcia w dziedzinie opieki nad zabytkami przez powiaty ziemskie⁴³

Powiat	2014–2017	2018	2019	2020	2021
będziński	12	11	b.d.	0	0
bielski	5	26	31	0	0
bieruńsko-lędziński	4	1 ⁴⁴	1 ⁴⁵	0	0
cieszyński	8	2	3	2	2
częstochoowski	0	1	0	2	0
gliwicki	5	0	2	1	0
kłobucki	0	b.d.	b.d.	0	2
lubliniecki	0	0	0	0	0
mikołowski	0	0	0	0	0
myszkowski	0	b.d.	b.d.	0	0
pszczyński	0	0	0	8	8
raciborski	19	3	3	0	0
rybnicki	0	0	0	0	0
tarnogórski	5	1	1	0	2
wodzisławski	34	9	5	0	8
zawierciański	0	b.d.	b.d.	5	4
żywiecki	4	4	b.d.	0	0

W latach 2020–2021 8 powiatów ziemskich przyznało nagrody za osiągnięcia w dziedzinie opieki nad zabytkami.

Odnaka „Za opiekę nad zabytkami”

Na podstawie art. 106 ustawy osobom zasłużonym w sprawowaniu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami przyznaje się odznakę „Za opiekę nad zabytkami”. Odznakę przyznaje minister właściwy do spraw kultury i dziedzictwa narodowego. W latach 2020–2021 przyznano dwie odznaki „Za opiekę nad zabytkami”.

⁴³ Dane uzyskane na podstawie ankiet.

⁴⁴ Przyznano nagrodę zbiorową dla członków zespołu.

⁴⁵ Przyznano nagrodę zbiorową dla członków zespołu.

Zestawienie 45. Liczba odznak „Za opiekę nad zabytkami” przyznanych na wniosek Śląskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w latach 2018–2019

Liczba odznak	2010–2013	2014–2017	2018	2019	2020	2021
złotych	0	0	0	0	0	1
srebrnych	2	0	0	0	0	1
RAZEM	2	0	0	0	0	2

III. ANEKS

ZADANIA GMIN I POWIATÓW W ZAKRESIE OCHRONY ZABYTEKÓW I OPIEKI NAD ZABYTEKAMI

Zgodnie z art. 4. ust. 1 pkt 7 ustawy z 5 czerwca 1998 roku o samorządzie powiatowym (tj. Dz. U. z 2020 r. poz. 920, z późniejszymi zmianami) powiat wykonuje określone ustawami zadania publiczne o charakterze ponadgminnym w zakresie kultury oraz ochrony zabytków i opieki nad zabytkami

Do zadań powiatu z zakresu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami należy w szczególności:

- sporządzanie powiatowego programu opieki nad zabytkami oraz sprawozdania z jego realizacji,
- umieszczanie, w uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków, na zabytkach nieruchomych znaków informujących o tym, że zabytek podlega ochronie,
- przyjmowanie informacji od osób prowadzących roboty budowlane i ziemne o ujawnieniu przedmiotu, który posiada cechy zabytku,
- zawiadamianie wojewódzkiego konserwatora zabytków o wykopalisku lub znalezisku archeologicznym,
- przygotowywanie decyzji o zabezpieczeniu dobra kultury w formie ustanowienia tymczasowego zajęcia,
- współpraca z wojewódzkim konserwatorem zabytków w zakresie zawiadamiania o uszkodzeniu, zniszczeniu lub zmianach dotyczących stanu prawnego zabytku,
- tworzenie muzeów oraz nabywanie muzealiów,
- ustanawianie społecznego opiekuna zabytków, wydawanie legitymacji opiekuna i prowadzenie stosownej ewidencji,
- sporządzanie wniosków o nadanie odznaki „Za opiekę nad zabytkami”.

Do zadań powiatu w zakresie upowszechniania kultury należy w szczególności:

- organizowanie działalności kulturalnej w powiecie,
- podejmowanie działań wspierających rozwój twórczości artystycznej i ludowej oraz amatorskiego ruchu artystycznego,
- tworzenie i prowadzenie powiatowych instytucji kultury,
- prowadzenie rejestru powiatowych instytucji kultury,
- organizowanie i prowadzenie bibliotek publicznych,
- prowadzenie spraw w zakresie wymiany kulturalnej,
- współdziałanie w zakresie organizacji świąt i innych uroczystości oraz imprez artystycznych i rozrywkowych,
- prowadzenie spraw związanych z przyznawaniem nagród za osiągnięcia w dziedzinie artystycznej, upowszechniania kultury i ochrony zabytków.

Zgodnie z art. 7 ust. 1, ustawy z 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (tekst jednolity Dz. U. z 2021 r. poz. 1372 z późniejszymi zmianami) zaspokajanie zbiorowych potrzeb wspólnoty należy do zadań własnych gminy. Zadania te, na podstawie pkt 9 cytowanego artykułu, obejmują sprawy: „kultury, w tym bibliotek gminnych i innych instytucji kultury oraz ochrony zabytków i opieki nad zabytkami”. Zakres działań spoczywających na samorządzie gminnym ze strefy ochrony zabytków i opieki nad zabytkami precyzuje ustawa z 23 lipca 2003 roku o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, zgodnie z którą do zadań gminy należy:

- sporządzanie gminnego programu opieki nad zabytkami oraz sprawozdania z jego realizacji,
- prowadzenie gminnej ewidencji zabytków,

- uwzględnianie problematyki ochrony zabytków i opieki nad zabytkami w strategiach rozwoju gmin, studiach uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gmin oraz miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego,
- podejmowanie działań mających na celu utworzenie parków kulturowych, w tym przygotowywanie uchwał oraz sporządzanie planu ochrony parku,
- przyjmowanie informacji od osób prowadzących roboty budowlane i ziemne o ujawnieniu przedmiotu, który posiada cechy zabytku,
- zawiadamianie wojewódzkiego konserwatora zabytków o wykopalisku lub znalezisku archeologicznym,
- współpraca z wojewódzkim konserwatorem zabytków w zakresie zawiadamiania o uszkodzeniu, zniszczeniu lub zmianach dotyczących stanu prawnego zabytku.

Na podstawie art. 96. ust. 2 ustawy z 23 lipca 2003 roku o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (tekst jednolity Dz.U. 2021, poz. 710 z późniejszymi zmianami) wojewoda, na wniosek wojewódzkiego konserwatora zabytków, może powierzyć, w drodze porozumienia, prowadzenie niektórych spraw z zakresu swojej właściwości, w tym wydawanie decyzji administracyjnych, gminom i powiatom, a także związkom gmin i powiatów, związkom powiatowo-gminnym albo związkom metropolitalnym położonym na terenie województwa. Przekazane w drodze porozumienia zadania wojewódzkiego konserwatora zabytków z zakresu ochrony zabytków wykonują odpowiednio powiatowi i miejscy konserwatorzy zabytków, powiatowo-gminni konserwatorzy zabytków albo metropolitalni konserwatorzy zabytków.